

VICENT BOSCÀ I PERELLÓ
(Coordinació)

5 d'agost d'un poble (1921-2021)

La Baixà ens uneix

d

Col·lecció Llotgeta de Patrimoni Local

8

VICENT BOSCA I PERELLÓ
(Coordinació)

5 d'agost d'un poble (1921-2021)

La Baixà ens uneix

Edita: Ajuntament d'Aldaia

Alcalde: Guillermo Luján Valero

© Del text: Els diversos autors i autores

© D'aquesta edició: Ajuntament d'Aldaia / Servei de Cultura / MUPA

Coordinació dels textos: Vicent Boscà i Perelló

Coordinació editorial: M. Francisca López Sanchis i Francesc Martínez Sanchis

Correcció lingüística: Oficina de Promoció del Valencià

Col·laboradora: Ana Belén Marco

Disseny: Collage-no coop.v. (València)

Impressió: Cograf

Dipòsit legal: V-2159-2021

ISBN: 978-84-09-32561-0

Imatge de portada: Logo commemoratiu de la celebració "5 d'agost d'un poble (1921-2021): La Baixà ens uneix", realitzat per Daniel Camp, inspirat en l'eixida del foc dels coets que acompanyen la imatge del Santíssim Crist dels Necessitats.

SUMARI

1. Presentació / GUILLERMO LUJÁN VALERO I EMPAR FOLGADO I ROS	6
2. La Baixà que vindrà / FRANCISCO JOSÉ FURIÓ ALCOVER	8
3. El sentiment religiós de la Baixà / FRANCISCO REVERT MARTÍNEZ	12
4. La Baixà / M ^a PILAR SÁNCHEZ CHULIÁ	16
5. Centenario de la Baixà del Crist dels Necessitats 5.8.1921 - 5.8.2021 / CLAVARIS DEL CRIST DELS NECESSITATS D'ALDAIA 2020 – 2021	22
6. El so de la Baixà / HUGO CHINESTA	28
7. De la festa, la vespra: el sopar de la Baixà / ENRIQUE ANDRÉS BONET I ANNA FOLGADO ROS	34
8. La cultura del foc i Aldaia / VICENT BOSCÀ I PERELLÓ	40
9. L'evolució de la pólvora i els records d'un coeter / GREGORIO JUAN (GORI)	46
10. La Penya la Baixà: història d'una passió / INMA VEGUER TABERNER	52
11. La Baixà del Crist vista des de dins / ALBERTO TOLEDO I MEDINA	60
12. L'aparició del Corretraca i la seua participació en la Baixà / XAVIER GADEA BARTUAL	64
13. La Baixà d'Aldaia festa, cultura i tradició / ENRIC LUJAN I FOLGADO	72
14. Experiències i sentiments / DESEMPARATS NAVARRO I PRÒSPER	76
15. Germanor / CARMEN JÁVEGA MARTÍNEZ	80
16. La Baixà: experiències i sensacions / PATRICIA GARCÍA GUASP	84
17. Sentiment, pólvora, tradició / JOSÉ TORDERA BELLOCH	88
18. Manolo l'Americà: història viva de la Baixà d'Aldaia / L.M.F.	92
Sinopsi castellà	97
Sinopsi anglès	101

GUILLERMO LUJÁN VALERO
Alcalde d'Aldaia

EMPAR FOLGADO I ROS
Regidora de Cultura

BONE S FESTES

Enguany es compleixen cent anys de la celebració de la Baixà del Crist el dia 5 d'agost, com a acte principal de les activitats festives de la vespra del 6 d'agost, dia de la Festa d'Aldaia en Honor al Crist dels Necessitats. En 1921 va ser la primera vegada que es va celebrar la Baixà el 5 d'agost, i en l'actualitat segueix celebrant-se el mateix dia. I això és el que celebrem enguany. De fet, l'únic que ha canviat de la Baixà en els últims cent anys és l'hora d'inici, que ha anat adaptant-se al llarg del temps a diferents hores, començant en l'actualitat a les 23 hores.

Amb el pas dels anys la Baixà del Crist s'ha convertit en un acte molt participatiu i espectacular, fins al punt que en 2010 va ser declarada Festa d'Interés Turístic Local de la Comunitat Valenciana. La Baixà reuneix persones de diferents orígens i creences en una barreja en la qual es posa de manifest el sentiment de ser poble. De fet, la Baixà va més enllà de l'acte purament religiós per a convertir-se en una amalgama de sentiments de pertinença, participació i convivència.

La Baixà és una tradició arrelada en el passat que torna al present cada 5 d'agost com una afirmació de la societat aldaiera com a poble històric. La Baixà uneix en l'acte festiu persones creients i no creients i de diverses situacions socials mitjançant una ben aconseguida combinació de religiositat, festa del foc i participació ciutadana a través de col·lectius locals molt arrelats a l'acte com ara els Clavaris del Crist, l'Associació Corretraca, els Portadors del Crist, els músics i el veïnat en general.

El llibre que teniu a les mans, coordinat per Vicent Boscà, és un recull d'articles escrits per un conjunt de persones coneixedores de la Baixà que expressen emocions, sentiments i història al voltant d'un dels actes més emblemàtics del patrimoni aldaier.

Comptat i debatut, la Baixà vincula les tradicions amb les formes de vida del present formant part de la memòria social i col·lectiva d'Aldaia. Parlem d'elements que s'integren en la vida de les persones que estableixen un lligam compartit amb el que avenir-se. La Baixà és una expressió singular de les tradicions del poble que es transmet generació rere generació. Una celebració que és recreada cada any per la comunitat local, que s'esforça per mantenir-la i perpetuar-la, donant pas a un sentiment d'identitat i de continuïtat que mai hem de perdre.

▶ 2

La Baixà que vindrà

FRANCISCO JOSÉ FURIÓ ALCOVER

Rector de la parròquia de l'Anunciació
d'Aldaja

Celebrem a Aldaia el fet gojós d'un centenari molt especial. El segle de vigència com a referència per a la gent d'aquest municipi de la Baixà del Santíssim Crist dels Necessitats celebrada el dia 5 d'agost, és un motiu alegre, sentimental i emotiu que plena de fe, esperança i caritat, els cors de aquells que acudim a Ell i que ens fa saber-nos partícips d'un acte únic i ple de gran profunditat. Un esdeveniment en el qual la devoció, l'emoció i el festeig popular es fonen en un únic sentir. O almenys això diuen.

Com tots saben, vaig arribar a Aldaia l'octubre de 2019 com a rector de la parròquia de l'Anunciació, i res podia fer-me sospitar que, en qüestió de mesos, viuríem tant com hem viscut. La pandèmia de la COVID-19 feia tremolar els nostres fonaments, els d'una societat establida i assentada, transformant els nostres hàbits en uns altres, els nostres costums en unes altres i afegint al nostre vocabulari termes fins ara desconeguts com ara "confinament".

La malaltia va fer mosca en tots d'una manera o altra. Éssers volguts que van marxar a causa del virus; uns altres que van emmalaltir i més tard van sanar; iaies sense vore als seus nets; fills separats dels seus pares. Ràpidament, els balcons es van omplir d'imatges del Santíssim Crist dels Necessitats.

El nostre ànim i el nostre dia a dia es va vore encapsulat, inicialment, entre quatre parets. Però des de la talaia de la fe, com no podia ser d'altra manera, incrementàrem el treball per arribar als predilectes del nostre patró, els Necessitats. Mai una situació global va requerir més de la caritat que naix de la Creu com a motor per a continuar caminant i com a lligam d'una societat perduda, dubitativa. Per això, la meua arribada a Aldaia, per descomptat, no va poder ser més singular.

Una vegada arribat l'agost, ens vam vore privats d'eixe moment de comunió que suposen les festes patronals de qualsevol poble i que fan singular el poble d'Aldaia; amb les festes cancel·lades, evidentment, no va haver-hi Baixà. Així que no vaig poder, en el meu primer any, viure i conèixer-la al costat dels meus feligresos. Encara que he de dir que sí que la conec. Sí que l'he viscuda.

Aquesta contradicció no és tal, i m'explique: evidentment no he viscut –encara– la Baixà en primera persona, així que no tinc sensacions pròpies d'allò experimentat. Però tinc les vostres, la Confraria, el Portadors, els qui al llarg del temps han sigut clavaris i, en definitiva, les de totes aquelles persones que m'han transmès, cadascuna a la seua manera, un indici de què és, i m'han fet arribar a través

d'això que al meu judici, fa més especial si cap la Baixà: l'immaterial i perdurable en el temps, la calor que reconforta l'esperit i la llum en els ulls d'aquells que narren les històries i anècdotes més variades entre fum de pólvora i llàgrimes de devoció.

La Baixà és eixa vespra esperada en la qual els fills es reuneixen al voltant del seu "Germà major" i festegen la glòria del Pare. Aldaia ho fa de forma excepcional i sorollosa, plena de matisos i repleta de la llum que proporcionen els coets. Així m'ho heu fet saber.

El nostre Senyor, Crist dels Necessitats, es veu en eixa nit màgica acompanyat per les seues filles i fills agermanats de nou al voltant del fet festiu, sí, però també al voltant d'un fet religiós. És el seu trajecte de baixada des de la parròquia de la Saleta fins a la nostra parròquia, però també el camí de la trobada; la senda de la proximitat al costat del Pare, que ens acompanya durant tot l'any, i arribada la seua festa, arriba també l'instant de goig que significa la nostra celebració al voltant de la seua bondat.

El sentir que m'heu fet arribar és també de foc. Els coets, imprescindibles en el cerimoniós transitar de la imatge del nostre Senyor, acompanyada per xiulits de pirotècnica, tan valencià, tant nostre, són l'ingredient catalitzador d'una aroma singular i evidentment festiva, però al temps replet de devoció i cerimoniositat.

Perquè, al cap i a la fi, la Baixà és la cerimònia de rebuda i arribada de la imatge del Crist dels Necessitats a la que serà sa casa durant la resta del any.

Imagine el desfilar pels carrers del nostre poble. Imagine la pólvora i la llum fent acte de presència al carrer Major deixant atònit el públic congregat en una calorosa nit d'agost. I la imatge del nostre Crist presidint les mirades de les persones, alegres per viure un dels moments més anhelats de l'any.

Imagine l'arribada a l'església i m'emocione solament a pensar allò vibrant d'eixe tram de la nit, quan l'espectacle de llum, de so i de sensacions tan nostres, s'intensifica davant l'arribada de la imatge del nostre Senyor. Quina gloriosa imatge d'amor, devoció, fe i tradició d'uns fills davant el seu Déu! Així m'ho heu fet arribar.

La nit conclourà a l'arribada al temple, però quedarà encara molt a sentir, vore i expressar. Arribarà l'endemà, la solemne processó, el Cant de la Carxofa i la il·lusió que, un any més, Aldaia ha celebrat amb satisfacció eixa cita ineludible al calendari. Ineludible fins que ens va colpejar una pandèmia mundial.

Sense vore, he vist; sense estar, he estat. Les persones del nostre meravellós poble m'han fet gaudir, m'han transferit, a través de la seua visió particular, un indicatiu de què significa per a Aldaia la seua

Baixà. Per això dic sense ambages que, encara que no l'he viscuda, ja l'he sentida.

La Baixà, aquella que arribarà, serà la més especial de les nostres vides. Tindrem molt per agrair-li al nostre Senyor, molt pel que pregar-li i molt pel que resar-li. El món s'agita convuls en uns temps durant els quals hem de mirar la fe com a salvavides espiritual per a no caure abatuts davant el present, sinó nadar esperançats cap al futur. És el moment d'aferrar-nos als nostres costums, les nostres tradicions, les nostres trobades amb l'alegria, l'esperança, la devoció. La Baixà, per això, és la plasmació popular, festiva i indissoluble de l'amor cap al Santíssim Crist dels Necessitats i l'estima cap a Aldaia i les seues tradicions.

Com a rector vostre, cal dir-vos que és per a mi un honor i un orgull saber que, quan arribe el moment, viuré una trobada joiosa entre Crist i els seus fidels que resulta sorprenent, singular i preciosa. Ho sé perquè m'ho heu fet sentir de manera increïble en cada història, en cada detall, en cada espurna d'il·lusió que he vist en els vostres ulls quan em traslladàveu algun fet al voltant de la Baixà. En cada detall del qual m'heu fet partícip pensant en el seu esperat centenari. En la importància que revist la celebració d'una Festa d'Interés Turístic Local. Per això, he volgut exercir a través d'aquestes línies d'àugur i parlar-vos d'eixa Baixà que vindrà, eixa que si Déu vol, hi viurem tots junts, en germanor, al voltant del nostre Crist dels Necessitats, i en la qual tots els seus ingredients tornaran a fer-la única.

“Visca el Santíssim Crist
dels Necessitats!
Visca el patró principal d'Aldaia!
Visca Aldaia!”

▶ 3

El sentiment religiós de la Baixà

FRANCISCO REVERT MARTÍNEZ

Rector de la parròquia de l'Anunciació
entre 1984 i 2012

Fent la vista enrere recorde perfectament que la primera vegada que vaig ser testimoni de l'acte de la Baixà en les festes al Santíssim Crist dels Necessitats va ser un any abans, aproximadament, de ser nomenat vicari parroquial de l'Anunciació d'Aldaia.

Convidat per un matrimoni amic amb el qual col·laborava en la pastoral matrimonial, vaig compartir amb ells el sopar de família, com és tradicional, i es palpava l'expectació que sempre es fa present hores abans de viure un acte tan important, emocionant i tradicional com és la Baixà.

En l'encreuament del carrer Major amb Sant Francesc ens preparam per a viure aquest acte, per a mi per primera vegada, i per tant amb l'expectació pròpia d'allò mai vist i amb la curiositat pròpia de la novetat, amb tot el que ocorria al meu voltant i amb una pregunta que no m'atrevia a fer: d'on baixa si és tot pla? A continuació, diverses coses em van cridar l'atenció...

Primer, la quantitat de persones reunides en família al llarg de tot el recorregut, amb les portes obertes. Era signe d'obertura, d'acolliment, de festa, de familiaritat, tot això després d'un sopar fratern i festiu.

Després, la foscor del carrer, la qual que era com una catifa que prepara

l'arribada de la llum i que provocava que el foc cobrara vida i protagonisme. A continuació, la quantitat de llum que s'obria pas al llarg de tot el carrer, una llum brillant, constant que omplia tot l'ambient, embolicant-lo tot d'una màgia especial.

Per altra banda, el fum que ens envoltava constantment, amb olor de pólvora i festa esperada, de perfum contagiós, de "notar" que allò que s'estava celebrant era cosa important, festiva (per a nosaltres no hi ha festa si no hi ha explosió i olor de pólvora).

I finalment, la imatge del Crist entrant en el cor de la ciutat, camí del lloc on l'endemà se celebra amb solemnitat la seua festa. Era i és com la "trobada" del Crist amb el seu poble i del poble amb el seu Crist en comunió total.

A poc a poc, i al llarg dels anys, vaig anar aprofundint en el sentit d'aquest acte. No podem oblidar que la festa al Santíssim Crist dels Necessitats coincideix amb la festa de la Transfiguració del Senyor en la muntanya Tabor.

Aquest moment de la transfiguració ocorre perquè Crist veu fosc en els apòstols. Ell els havia anunciat que anava a Jerusalem i hi anava a morir, una decisió d'amor que ells rebutjaven per totes. És com la foscor de la nit, aquestes foscors que a vegades ens acompanyen en molts moments de la nostra vida. Davant d'això,

14 5 d'agost d'un poble (1921-2021): La Baixà ens uneix

Jesús està disposat a mostrar-los que la seua mort serà llum que trenca tota foscor, especialment la més dura i difícil d'entendre: la mort.

Per això en la Baixà, quan Crist es troba amb el seu poble, porta com a regal un riu de llum forta i potent i a més en un ambient de festa, perquè ens troba reunits, com a poble, com a comunitat festiva, ja que sap que en Ell està la vida.

El fum és com un núvol, que en l'Escriptura és sempre presència de Déu, que ens diu: mireu-ho, escolteu-ho, que en Ell està la resposta als interrogants més profunds de la vostra vida i, per això, anem a la seua trobada amb el cor palpitant d'emocions i necessitats.

La seua imatge de Crist clavat en la Creu ens parla sobretot d'amor i, perquè estima, sofreix; i el poble, Aldaia, sentint-se estimat, corre a rebre'l, a sentir de prop que amb Crist mai caminem sols.

És necessari i important que cada any, els primers dies d'agost, Aldaia viu expectant i d'una manera especial, però a més aquesta actitud provoca que al llarg de tot l'any, la imatge del Crist dels Necessitats, es visita amb necessitats i sentiments diferents: de pobresa, d'alegria, d'esperança, de llàgrimes... i totes aquestes manifestacions es fan presents, com una pregària, en la Baixà perquè:

“Aldaia en Vós té posats els ulls en fe centenària”.

▶ 4

La Baixà

Mª PILAR SÁNCHEZ CHULIÁ

Des de meitat del segle XVII els patrons d'Aldaia eren els Sants de la Pedra, Abdó i Senent, motiu pel qual les festes es realitzaven en el seu honor¹. A poc a poc, una major devoció al Crist dels Necessitats² va donar pas a la celebració de festes dedicades a ell des de principis del segle XIX, amb balls, corregudes de cavalls i alguns anys, també, coets i traques. Hi ha constància que la processó es realitza des de 1855 i el cant de la Carxofa, uns anys després. Tanmateix, no sabem amb certesa quan va començar la Baixà, sembla que entrat el segle XX.

Uns versos³ de 1907 descriuen amb detall la festa del Crist d'eixe any, en la qual hi ha referències a altres actes amb coets i focs d'artifici, com són l'entrada de la murta i la Cordà, però en cap moment es parla de la Baixà. Comença la descripció de la festa parlant de l'entrada de la murta que tenia lloc la vespra del dia del Crist i quan els clavaris disparaven coets.

Retaule de sant Abdó i Senén de Jaume Huguet (1460). (Església de Sant Pere de Terrassa). Font: Amador Alvarez, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons.

---

1 Sanchis Alfonso, José Ramón, *Aldaia: historia, etnología, toponimia i urbanisme*. Aldaia, Ajuntament, 2018.

---

2 Des de 1800 el Crist, que estava en una de les capelles de l'església de l'Anunciació d'Aldaia, passa a la invocació dels Necessitats, després d'un sorteig que tingué lloc el 8 d'agost d'eixe any.

---

3 La festa del Cristo en Aldaya d'Isidro Torres.

“Ya el carro pa dur murta
pera móure está arreglat,
y de tot ben equipat
mes que la jornada es curta,
y fent de alart un desgarró
els clavaris, satisfets,
dos ó tres sachs de cuhets
tiren a moure el carro.

Ya de murta els clavaris
disparant arreu cuhets
y enmascarant les parets
venen fets uns dromedaris”.

També parla del castell que es farà
després de sopar i de la cordà que tindrà
lloc a continuació.

“La córda tan solaments
falta ya pera acabar,
y se sólen esperar
els qu'es creen mes valents.
Ya el cuheter la cordeta
pórta embolicá en un roll,
y nuga de cá el Poll
al balcó de la Torreta.
Ya amollen la primera pesa,
y la canya, com gran gala,
sol agarrarla Margala
ó el Blanco de la Valesa.

Vestits fets uns mamarrajos,
als clavaris trovarás
en lo cornaló baix bras

plenet de cuhets borrajos.
Després de la pesa raera
y allí al final, sempre pasa
que la gent fuix de la Plasa
al Póu de la Carrosera,
y es que algú fadrí molt tóu
volent fer correr la gent,
per raere entra corrent
y gillant «que ja ve el bou».
Ya la festa s'acabat,
casi tots están dormint
manco algú que está patint
perque un cuhet la socarrat”.

Així veiem que, des d'antic, a les festes
d'Aldaia hi havia afició pel foc i la pólvora,
per la qual cosa no sembla estrany que es
realitzara el trasllat de la imatge amb coets.

En una notícia publicada al *Diario de Valencia* en agost de 1916, es parla que
a les huit del matí del dia 6 d'agost es
traslladarà la imatge del Crist a l'església,
però no especifica si acompanyada de
coets. Des d'esta notícia fins al programa
de festes de 1920, no coneixem cap altre
document que deixe constància dels actes
festius que es realitzaven. Al programa de
1920 ja apareix la Baixà a les 9 del matí
del dia 6 d'agost, descrita de la següent
manera:

“A les nou del matí
se nota gran moiment,
se sent un vol de campanes,

se veu córrer la chent.
Per mig del carrer major
els clavaris en molt de pisto,
cremen cuets sinse temor
abaixant el Santo Cristo”.

Per la forma de descriure l'acte, podríem pensar que el trasllat de la imatge del Crist amb coets llançats pels clavaris ja s'havia fet anteriorment.

L'any 1921, i segons figura al programa de les festes, es canvia el dia de baixar el Crist al 5 d'agost, a les 9 de la nit.

“A les nou baixen el Cristo,
acte que res té d'estrany
ahon els clavaris d'enguany
aniran donanse pisto.
Mes anem tots sobre el cas
y prengam grans precausíons
que tiraran a millóns
els cuets com el meu bras”.

La data del 5 d'agost s'ha mantingut fins a l'actualitat, si bé l'hora ha anat canviant, a les 22:00, 22:30 i finalment les 23 hores.

També el lloc d'inici de la Baixà ha canviat. Els primers anys, s'anunciava des del Calvari, situat al final del carrer Major, o “desde el domicilio de costumbre” al final del mateix carrer. Des de 1974 comença en l'Església del Salvador i la Saleta.

Església del Salvador i la Saleta (1967).

Vista antiga de l'església de l'Anunciació amb el campanar.

Després d'uns anys sense festes, en 1939 l'acte va ser diferent. Durant la Guerra Civil s'havia destruït la imatge del Crist, i l'aldaier Melitón Comes n'esculpiria una nova que es va beneir el 5 d'agost a les 10 de la nit en la plaça de Cayetano Albert –actuals jardinetes del carrer de l'Església– i “acto seguido solemne bajada de la Imagen a la Iglesia Parroquial”⁴.

A més dels coets disparats amb les tenalles i les bengales, es va incorporant el costum de disparar altres tipus de focs d'artifici. Així per exemple, en 1948 “se tirarán molts cuhets/ carcasses, eixides ab molts fums/ i pa alegrar els xiquets/ una creu amb moltes llums”. L'any 1951 “se disparará una traca de colores, la cual prenderá fuego a una silueta transparente, con figura del Stmo. Cristo, que quedará encendida y subirá automáticamente a lo alto del campanario, donde quedará encendida su Capilla y adornada con luces de fuegos artificiales de varios colores y apoteosis final”.

Tanmateix, allò que s'ha realitzat més sovint, i encara hui s'hi manté, és el castell que es dispara quan arriba la imatge a la part que era coneguda com “la bàscula” o els jardinetes del carrer Major, dos referents que han desaparegut. A la dècada dels 70, estos

castells començaren a estar patrocinats bé pel clavari d'Honor, bé per empreses destacades del poble com, per exemple, Mocholí o més recentment SP Berner.

Des dels inicis, els clavaris eren els encarregats de precedir la imatge del Crist amb els coets i d'organitzar l'acte. Durant els primers anys, no hi hauria molta participació de la resta del poble, cosa que feia que la Baixà durara poc, com podem comprovar si ens fixem en l'horari dels espectacles que es programaven a continuació, en alguns anys únicament mitja hora. Però amb el pas dels temps, cada vegada hi ha hagut més participació, endarrerint els espectacles fins les dues de la matinada, fet que cridava l'atenció als artistes que havien d'actuar, si bé després se sorprenien en vore tant de públic.

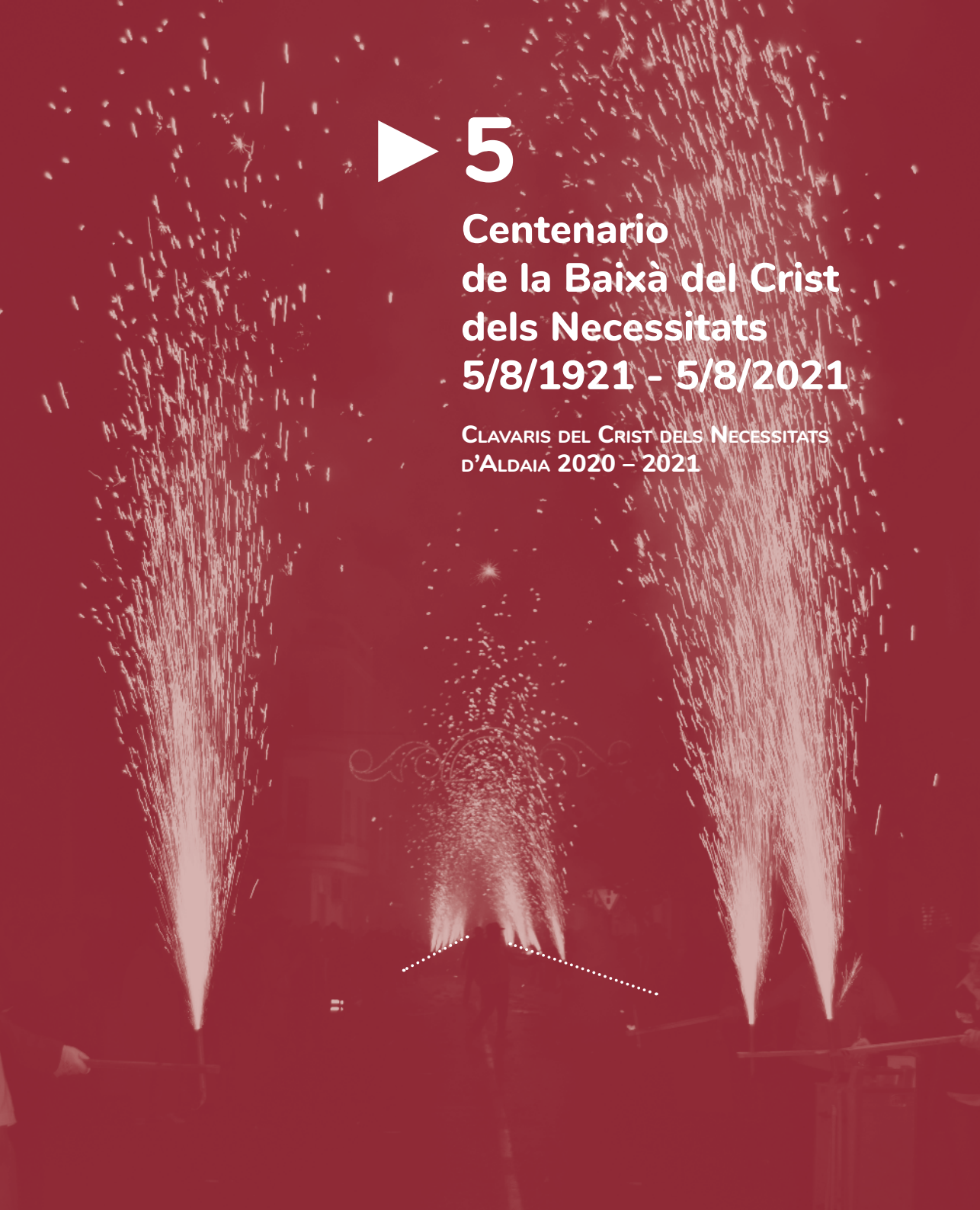
Sabem que les tradicions són elements que cohesionen els pobles i conformen la seua identitat. A Aldaia, la Baixà, és un referent indiscutible, de tal manera que els anys en què no hi havia clavaris, la Baixà s'ha continuat realitzant perquè són moltes les persones que es veuen identificades amb este acte. Fins i tot, des de fa uns anys hi ha una associació d'amics de la Baixà que ha sorgit amb l'objectiu de preservar-la.

La Baixà ha esdevingut un dels actes més singulars de les festes al Crist, per este motiu i, per la seua vistositat, va ser declarada Festa d'Interés Turístic Local l'any 2010.

---

⁴ Programa de las solemnes Fiestas Tradicionales que se celebrarán en esta Población en Honor del Santísimo Cristo de los Necesitados 1939.

► 5

**Centenario
de la Baixà del Crist
dels Necessitats
5/8/1921 - 5/8/2021**

**CLAVARIS DEL CRIST DELS NECESSITATS
D'ALDAIA 2020 – 2021**

Venimos de una saga de Clavarios del Crist de Aldaia, iniciamos por primera vez el año 1992 (nos llamamos grupo Clavarios del '92) y después siguieron los años 2002, 2012, 2020 y 2021. Somos un grupo de amigos de verdad, unidos en torno al Crist dels Necessitats del pueblo de Aldaia y siempre lo hemos dado todo por la fiesta, por el pueblo y por su Cristo.

Estos años 2020 y 2021 estamos sufriendo la pandemia y crisis sanitaria mundial del Coronavirus (COVID - 19), un terremoto que nos ha cambiado la vida, nuestras prioridades y forma de vivir. Es increíble cómo ha cambiado el mundo... las cosas que están sucediendo y que todavía no han terminado, ¡pues aún no se ha ido este “bicho” malo y todavía no sabemos cuándo se irá!

A estos Clavaris del Crist, les ha tocado vivir estos dos años de pandemia, con mucha tristeza y pena, pues sin poder hacer nada en nuestra fiesta ni demostrar nuestra devoción y amor al Crist-Déu, al que más nos ama, que dio su vida por salvarnos y ¡quien a nadie deja indiferente!

Y es precisamente este año 2021, cuando se celebra el centenario de la Baixà del Crist dels Necessitats año 1921 - 2021.

La Baixà es el acto más singular, bello y emotivo, arraigado a las Fiestas del Crist dels Necessitats d'Aldaia, que, si los pueblos vecinos conocieran más, no dudarían en venir a visitarnos y disfrutar, pues de él se dice:

- Las calles de Aldaia se visten de gala y fuego la noche del 5 de agosto cada año, para homenajear al Crist dels Necessitats, con una mezcla de pólvora, tradición y devoción.
- Por su tradición y continuidad en el tiempo, su vistosidad, su luz y color, así como por su participación ciudadana y colectivos festeros, es declarada por la Generalitat, una Fiesta de Interés Turístico Local de la Comunidad Valenciana.

La Baixà es una procesión de fuego, que tiene lugar a las 23:00h. del día 5 de agosto, y en la que cientos de personas llevan cohetes luminosos cogidos en tenazas de madera, en dos filas paralelas, ante la imagen inédita del Crist. El momento más espectacular e increíble, que nadie se debería perder, es cuando el Crist llega a las puertas de la Iglesia de la Anunciación y los “coeters” rodeando al Crist con los cohetes encendidos de fuego lo dejan pasar por un túnel luminoso hasta la entrada a la Iglesia, con un espectáculo de luz y pólvora, colorido, humo, chispas y olor, todo ello mezclándose con la multitud que aplauden a su Crist, a nuestro Dios... ¡estremecel!

Hay tres grandes grupos protagonistas que lideran esta preciosa procesión de la Baixà:

1. Los Clavaris del Crist, auténtico grupo de héroes de las Fiestas.
2. El Corretraca, que sin ellos no sería la Baixà lo que es. ¡Son estupendos y grandes!
3. Los Portadors del Crist, personas fantásticas y entregadas.

Todos ellos en equipo, son éxito total en una noche mágica, llena de multitud y con un único y gran protagonista: El Crist dels Necessitats.

Qué decimos y qué significa para los Clavaris del Crist de este año 2021 (grupo clavaris del '92) la Baixà del 5 de agosto:

- La grandísima devoción y emoción que se tiene en Aldaia, al Crist dels Necessitats, está representada y significada muy especialmente en este acto MÁGICO de:
La Baixà del Crist.

Un Clavari del Crist 2021

- Los Clavaris del Crist de este año 2021, somos los clavaris del COVID - 19 (2020 – 2021) y que la historia nunca nos olvidará.

Queríamos hacer historia y ser los clavaris que más veces hemos repetido la fiesta y por tanto, haber participado en la Baixà después de 30 años... ¡y lo hemos conseguido, nos recordarán seguro!

Un Clavari del Crist 2021

- La Baixà del Crist dels Necessitats, es un acto muy especial, en ella se mezclan la devoción, el fervor, los sentimientos, la pasión, la belleza, el fuego, el ruido de las bengalas y los petardos, el sonido de la música, la tradición y todo ello, es un cóctel de emociones, que a ningún aldaiero puede dejar indiferente.

Un Clavari del Crist 2021

- La Baixà es la exaltación del descenso del Crist dels Necessitats,

desde la Iglesia de la Saleta, pasando por el calvario de Aldaia, hasta la Iglesia de la Anunciación.

El trayecto es majestuoso y solemne, con una mezcla de luces, sombras, fuego, humo y sonidos de estruendo, que penetran y te funden en un ambiente en el cual sientes que puedes hablar con el Crist, de forma diferente a las demás veces, mientras le acompañas por el camino hasta la Iglesia.

Un Clavari del Crist 2021

- La Baixà del Crist dels Necessitats es el acto más especial de nuestra fiesta. Es el mismo Crist – Jesús, el que baja a nuestro pueblo, a nuestras familias, a nuestras casas y sobre todo a nuestros corazones. Por todo eso, se vive con ilusión, alegría y emoción. Los clavaris y todo el pueblo de Aldaia lo expresamos acompañándole con música, cohetes, lanzándole aplausos y oraciones. ¡Lo hacemos a lo grande porque se merece lo más grande! Ponemos toda la ilusión en innovar para hacer el máximo ruido y así, que todos los hombres, mujeres, niños y jóvenes del mundo entero se enteren de que nuestro Crist se acerca a cada uno de nosotros,

para aliviar nuestros sufrimientos y preocupaciones. Por esto mismo, surge un sentimiento de gratitud muy fuerte y clama a nuestro pueblo mientras coreamos todos juntos:
¡¡Viva el Crist dels Necessitats!!

Un Clavari del Crist 2021

- A pesar de los momentos vividos por la pandemia del COVID – 19, durante el año 2020 y parte del 2021 que nos ha impedido celebrar unas fiestas que soñábamos, sigue en nosotros la misma ilusión, porque hay algo que nadie puede evitar y es que este año 2021 se celebra el centenario de nuestra querida Baixà del Crist. Es uno de los momentos más entrañables de nuestras Fiestas y que nos llega a lo más profundo de nuestro corazón.

Un Clavari del Crist 2021

Este año se celebra el Centenari de la Baixà y en estos tiempos de pandemia, esta celebración se convierte en un deseo, una necesidad de los aldaiers y aldaieres de volver a disfrutar de este momento mágico. Y como Dios camina con nosotros, tenemos plena confianza de que ese anhelo de celebrar pueda hacerse realidad.

No somos seres solitarios, el Crist nos recuerda que tenemos a alguien y que compartiendo nuestra dignidad humana se hizo hombre. Él también comparte con su pueblo, “quien coma de mi pan, tendrá vida eterna”, porque donde lo nuestro es todo limitación, Él no tiene límites... Él es la eternidad.

“Socorred al que os implora, Crist dels Necessitats”

¡¡Visca el Crist dels Necessitats!! ...

¡¡Visca!!

¡¡Visca el nostre patró!! ... ¡¡Visca!!

¡¡Visquen els Clavaris del Crist!! ...

¡¡Visquen!!

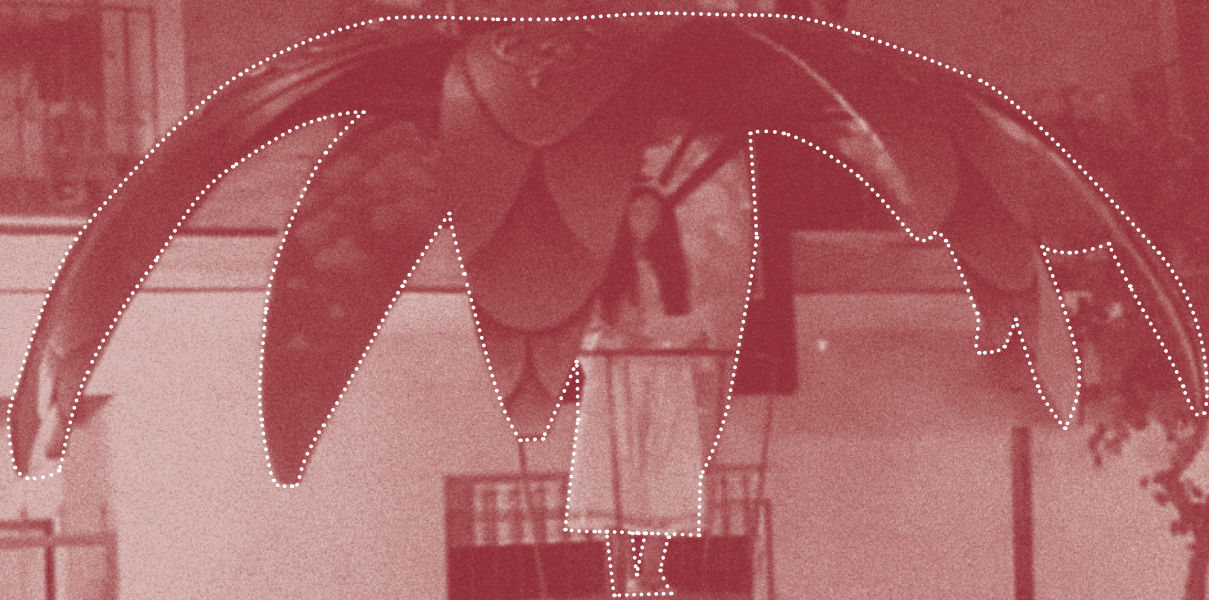

El so de la Baixà

HUGO CHINESTA

Compositor i director musical

“Tot el Mediterrani està unit al foc festiu a través de nombrosos episodis, siguen llegendaris o històrics, com quan Marco Polo va portar la pólvora o amb costums com la d'encendre fogueres en Sant Joan per a celebrar el solstici d'estiu. El foc ens fa por i, alhora, ens atrau. Les grans festes sempre acaben i comencen amb foc, perquè té un fort simbolisme i una gran bellesa”. Aquest pensament de Joan Font, director de la famosa companyia teatral Comediants, cospa a la perfecció eixa atracció que totes i tots sentim pel foc. No aconseguiríem dir des de quan la tenim, però segurament sí un per què. El motiu és que cadascú la portem dins del cor, inscrit precisament amb eixe foc que tenim tant present en les nostres festes i tradicions. Per això diré, sense por d'equivocar-me, que si busquem a què sona la Baixà del Santíssim Crist dels Necessitats, trobarem la nostra resposta en el foc. Perquè la Baixà sona a foc.

Quan arriba cada 5 d'agost, cadascú de nosaltres ens disposem a viure el moment esperat durant tot l'any, eixe que ens

uneix, perquè la Baixà ens uneix com a poble al voltant del nostre patró, el Crist dels Necessitats, junt a les nostres veïnes i veïns. S'hi genera un tot integrat per fe, passió i poble, difícil de repetir en altres ocasions i que deslliga tant l'emoció com la devoció. Precisament, d'eixa suma, a la qual afegim l'explosiu encant de la pirotècnia, trobem com a resultat que la Baixà del Crist siga un esdeveniment singular i únic.

Dues fileres de coeters, que s'allarguen tot el necessari per a albergar els diversos centenars de persones, fins a 400, que les integren, creen un meravellós corredor de llum, foc i color que custòdia la imatge del Crist fins a la porta de l'església parroquial de l'Anunciació.

► *En acabar la processó del Crist dels Necessitats els aldaers i aldaieres es congreguen al carrer de l'Església per a gaudir del tradicional Cant de la Carxofa, una tradició més que centenària que data de l'any 1866. L'angelet amb blanca vestidura apareix de dins de la carxofa i canta al patró principal d'Aldaia el conegut motet, acompanyat per l'Orfeó i la Unió Musical d'Aldaia.*

El so que es percep durant tot el recorregut és una amalgama de ritmes dispars que enllacen alhora xicotetes melodies que floreixen del foc de la pólvora. Aquest so té una característica principal, que no és una altra que unes xiulades molt estridents i sonores que acompanyen durant el seu periple a la imatge. Per això, podríem dir que la banda sonora que s'escolta constant és la barreja del foc amb l'emoció i la il·lusió dels participants i fervents acompanyants de la processó del foc.

Pràcticament, des de principi a la fi de l'acte hi ha una música que acompanya a la imatge durant tot el seu trasllat. Aquesta melodia de la qual parlem està a càrrec, des dels seus inicis, de les agrupacions musicals existents en la localitat, interpretant pasdobles de la mateixa manera que en les cèlebres “passaes”.

Les intrínseques peculiaritats que revesteix l'acte ofereixen una sèrie de condicionants que els integrants de les bandes de música han de valorar. Parle des de l'experiència pròpia, ja que des de 1990 he participat en nombroses ocasions com a músic en la Baixà, i puc analitzar directament la sèrie de circumstàncies que fan de la interpretació musical en aquest acte una autèntica sort de perícies. L'una rere l'altra.

En primer lloc, per les circumstàncies pròpies, la visibilitat que tenen les formacions musicals és poca o cap. A això cal afegir el fum provocat pels coets, que evidentment és un altre obstacle. Si sumem les copioses restes de coets que queden en l'asfalt i que faciliten les rrelliscades, i la temperatura d'una càlida nit del mes d'agost, s'entén a la perfecció que la dificultat per a interpretar peces complexes és la tònica dominant, per la qual cosa s'ha recorregut tradicionalment a interpretar pasdobles, tal com dèiem anteriorment succeeix en les “passaes” del Crist.

Si busquem dins del repertori festiu musical de les festes, podem trobar-nos una àmplia varietat de peces, però, curiosament, cap que faça referència a la Baixà pròpiament dita.

Sí que tenim, per contra, diverses composicions realitzades per al Crist, com és cas de *Crist dels Necessitats* (1990), marxa triomfal per a banda realitzada per Bernabé Sanchis Porta; la *Missa del Santíssim Crist dels Necessitats* (1990), amb textos de José Bohajar Agulló i Antonio Andrés Ferrandis, autor també de la música. D'Andrés Ferrandis també és l'*Himne al Santíssim Crist dels Necessitats* (1990), amb lletra de Manuel Plana Pérez i Carles Pitarch Alfonso.

Hi ha altres composicions musicals que s'inspiren musicalment en sons de la festivitat, o bé citen alguns elements principals. En eixe cas trobem l'*Himne a Aldaia* (1954) de Bernabé Sanchis Porta; *Socorreu al que us implora*, d'Antonio Vento Galindo o *Tríptic* (1990), d'Antonio Andrés Ferrandis.

Els *Gojos al Crist* formarien també part d'una tradició musical a la qual, com aldaier, també vaig voler contribuir amb una trilogia de marxes processonals cuinada a foc lent des de l'amor per la tradició i la devoció viscuda com a part d'una festa que es porta dins de l'ànima, com és el meu cas.

Sis d'Agost (2003) és la primera marxa d'aquesta trilogia, amb dos temes ben diferenciats. El primer reflecteix els meus records d'aquest dia tan especial. El segon, per altra part, és una melodia que conclou amb un motiu molt conegut per tots els veïns del poble: el famós "majestat" del Motet de la Carxofa, que s'interpreta tradicionalment en finalitzar la processó.

Confrare (2011), la segona, és una marxa lenta per a banda construïda amb cèl·lules del Motet de la Carxofa, del mestre Rigoberto Cortina, i de la marxa *Crist dels Necessitats*, del mestre Bernabé Sanchis. De cada lletra de *Confrare* s'obté un so de la següent forma: C: Do, ON, F: Fa, R: Re, A: La, R: Re, E: Mi. D'aquests sons sorgeix el tema melòdic de la segona secció de la marxa. *Confrare* està dedicada a la Confraria del Santíssim Crist dels Necessitats d'Aldaia, de la qual sóc integrant des de la seua creació, per la seua excel·lent labor i consagració al Crist dels Necessitats.

Dels Necessitats (2015) és una marxa lenta que tanca la trilogia. Es va escriure en commemoració del 75 aniversari de la imatge del Crist, realitzat per l'escultor Melitón Comes, i del 25 aniversari del nomenament del Crist com a patró del poble.

En el meu orgull resideix que aquesta trilogia sone cada 6 d'agost en la processó en honor al Santíssim Crist. I és que és una cosa realment singular disposar d'una banda sonora pròpia per a la mateixa processó al costat, per descomptat, de la marxa triomfal de Bernabé Sanchis.

Deia que no hi havia una peça musical que, directament, estiguera relacionada amb la Baixà del Crist, però l'any 2021 s'estrenarà la primera, realitzada per encàrrec de l'Ajuntament d'Aldaia: *5 d'agost d'un poble 1921-2021, la Baixà que ens uneix*. Una marxa del foc.

He tingut l'oportunitat, una vegada més, de bolcar-hi tot el meu sentir aldaier, l'amor a la festa del Crist i al meu poble, per a armar una obra que conjugue fervor, sentiment i emoció, o si més no, eixa ha sigut la meua intenció.

La peça està construïda amb motius i cèl·lules de grans obres basades en la població que ens acull, com l'himne de 1954 i els gojos al Santíssim Crist dels Necessitats, i inclou en la partitura un instrument principal, sorollós i ple de perfum i tradició: la pólvora. I és que els coets de la nostra Baixà són un instrument més dins d'un tema que busca representar l'elegància, la majestuositat i l'espectacularitat d'un esdeveniment que fa Aldaia única en el món.

Un motiu més d'enorme satisfacció ha estat el reconeixement com a peça guanyadora del mes de juliol a la categoria d'Ambiental Instrumental per part de The Akademia Music Awards, a Los Ángeles (EE.UU).

Com he assenyalat, he tingut de nou l'orgull, l'honor i la sort de poder oferir a Aldaia i al seu patró una peça musical que retrate la seua grandesa patrimonial. Enguany, la Baixà del Crist, Festa d'Interés Turístic Local, tindrà una peça amb nom propi. Una música que s'entremesclarà enmig de la nit amb els xiulits i els esclats dels coets, la calor estival, la germanor, el sentiment d'un poble i la devoció al Crist dels Necessitats, el nostre patró.

Una música que com deia a l'inici d'aquestes línies, sona inconfusiblement a la Baixà del nostre Crist d'Aldaia. I ho fa, justament, perquè sona a foc.

De la festa, la vespra: el sopar de la Baixà

ENRIQUE ANDRÉS BONET (ENRIQUE EL PONT)
ANNA FOLGADO ROS (ANNA LA DE CA NÀSSIO)

L'agost a Aldaia té un sabor particular. Fa gust de costum, història, poble i fe. Té aroma de família, veïnat, amistats i pólvora. Realment, sense sabor ni aromes, les tradicions ho semblen molt menys.

El nostre municipi bull d'inquietud i alena il·lusió durant els primers dies del mes d'agost, i ho fa amb un programa d'actes que se succeeix al voltant de l'emblemàtica festa del Crist dels Necessitats. Instants per a emmarcar que es materialitzen, i els llaços afectius es lliguen amb els costums, la gaubança i, per descomptat, la bona taula. Perquè sense viandes les tradicions també són menys tradicions.

Al territori valencià, i podríem estendre-ho que arreu del món, les festes tradicionals van unides i ben unides a la gastronomia. Sí, els esdeveniments festius i religiosos són els que marquen el pas, però sense l'embolcall gastronòmic, sense eixe dolç o plat característic, el paladar queda orfe de records.

Fem-ne un repàs, que de segur que en coneixem un fum. Si ens remetem a festes assenyalades, podem reconèixer-nos en els elements gastronòmics indispensables com ara el dia dels Reis, amb la casca o el tortell; el 9 d'Octubre, que enllaça amb Sant Dionís i la mocadorà, amorosa i tradicional; les Falles, amb els bunyols; els ossos de sant per a la festa

de Tots Sants; o la mona i el panou, per a la Pasqua. El llistat és immens, i les combinacions tradicionals de menjar i sopars festius també s'amunteguen en el bagul dels records. Per exemple, a Alacant la coca amb tonyina durant la festa de les Fogueres, o la sardina amb ou caigut, creïlles i nyora, el conegut soparet alacantí.

El nostre poble presumeix, i ho fa amb tota la raó del món, dels ingredients més característics i patrimonials de la seua gastronomia. I són patrimonials perquè la tradició del bon menjar és patrimoni inherent a una comunitat, en un poble que la fa seua i transmet, de generació en generació, la saviesa davant dels fogons.

Tenim, d'una mà, les joies autòctones gastronòmiques, i d'una altra les festes majors, devocionals i populars, del Crist dels Necessitats. Amb aquests dos elements, era necessari que hi haguera un lligam, un moment de distinció. Per això volem parlar del sopar que fem la nit de la Baixà, eixe instant de goig i germanor dins del programa que fa que les aldaieres i els aldaiers vibrem una volta arriba el mes d'agost.

"De la festa, la vespra" és possiblement un dels dits valencians que amb més precisió defineix la nostra realitat; una realitat mediterrània, barroca i exuberant, que reuneix sentiments i aglutina

voluntats per a fer de la col·lectivitat un tot replet de matisos. Perquè en col·lectiu, en societat, en família i amb les amistats ben prop, és com sabem gaudir, viure i respirar en aquesta terra.

La vespra de la gran festa d'Aldaia, el dia del Crist, se celebra amb honors i amb immensa expectació. La Baixà ens espera, però abans d'obrir la nostra ànima de bat a bat al pas del Crist i alenar la dolçor que deixa l'aroma dels coets... Caldrà sopar, no penseu? La vesprada d'eixe mateix dia ja ha sigut intensa, amb la cavalcada passant pels nostres carrers.

Les disfresses, el rebombori, el comboi de les colles i associacions, han sacsejat el poble de dalt a baix. En acabar, toca tornar a casa, refrescar-se i agafar forces per a la vetlada que ens espera: una nit de devoció, foc i sentiment.

Però clar, aquesta nit no seria res sense eixe sopar protocol·lari, convertit ja en una altra festa, un punt necessari més.

Nosaltres ens hi preparem de manera eficient per a aquestes hores anhelades de l'any. Però precisament pel programa marcat i per la rapidesa amb què discorre, cal que el sopar acomplisca una sèrie de requisits: fàcil de preparar, àgil de servir i, no cal dir-ho, ben tradicional i que represente l'herència dels nostres avantpassats.

El sopar fred, com a concepte, necessita tot un cerimonial, i condiciona el fet que, dies abans, el 31 de juliol, l'1 i el 2 d'agost, les cuines, les olles i els focs es posen en marxa per a començar la preparació dels plats. Els motius els podem trobar en el fet que venen dies de festa i que, en el cas de la cuina gastronòmica aldaiera, com és sabut, està més bona si es prepara amb antelació. Parlem de pimentó, tomata i tonyina de sorra, conjugats amb pinyons i all, acariciats pel foc durant una llarga cocció. Pimentó amb tonyina que fa gust d'ambrosia pròpia de la tradició.

El nostre plat per excel·lència presideix el sopar, fred i sempre apetible, i disposat a agradar a tot aquell que s'acosta a taula. A casa nostra, l'abundor d'entrepans és norma, i, amb el temps, el pimentó amb tonyina es fa acompanyar de llomello, una mica d'embotit variat i, en el nostre cas particular, fins i tot faves, que encara que no són de temporada es deixen preparades i congelades per a ocasions com aquesta.

L'horari mana. La cavalcada de sis a huit té la gent ocupada i divertida. Ens queda el temps just per a arreglar-nos, sopar cap a les nou o nou i mitja, i esperar el començament de la Baixà a les onze de la nit; una Baixà que, aquells que vivim al carrer Major, contemplem d'una manera diferent i especial.

I és que, cada casa és un món. Per això trobarem al poble qui sopa pimentó amb tonyina; altres que opten pel sabor dels caragols orlats de tomaca i "un poquet picantets", o altres que es deixen emplenar amb uns altres suggeriments al plat, com un bon pernil al costat d'un tros de formatge.

El fet que siga un sopar fred no treu que les postres siguin d'obligat compliment, i ací destaca Aldaia i la gastronomia pròpia. Un temps molt llarg de cocció precedeix el gaudi extremadament afable de la nostra sopà,

en què la comunió de l'ametla amb l'aigua i el sucre, la canyella i la corfa de llima donen com a resultat un veritable nèctar infinitament dolç. A nosaltres quasi bé mai ens han faltat els plats amb tres o quatre bescuitets de llengüeta preparats per a servir sopà a totes aquelles persones que volgueren tastar-la.

La sopà, cuinada en jornades passades, o fins i tot congelada, feta per a uns altres esdeveniments, es presenta, ara i ací, per a gaudir-la en una nit ben assenyalada junt amb les orelletes, plenament aldaieres i compostes d'ous, farina i oli.

És clar que pot haver-hi de tot en unes postres que, des d'allò més elaborat, transita en altres moments cap a elements senzills i refrescants, com el meló d'Alger i el meló de tot l'any, o altres dolços.

En el marc de la mateixa litúrgia festiva a les nostres cases, com en moltes altres llars aldaieres, durant la Baixà es convidava a sopà. Fins i tot, una vegada conclòs l'acte, podríem afegir-hi el posterior ressopó, amb tots els dolços, i ben regat per a assuavir la calor del mes d'agost amb algun licor, si el cas ho mereixia i correspon.

A Ca Nàssio vàrem establir des de l'any 2002 el costum del sorbet, obsequiat a totes les persones que porten coets en la Baixà que vulguen. Alguna nit n'hem oferit més de quatre-centes.

Les experiències personals són importants a l'hora de valorar vivències festives tradicionals, i eixe sopar previ sempre ha sigut, per als qui escrivim aquest text, un experiència bonica, la vespra del dia gran del nostre poble. Les nostres cases s'engalanen per a una nit especial i màgica.

Sopar n'és l'excusa; viure en comunitat, en col·lectiu, i sentir la catarsi de l'orgull com a poble amb la Baixà com a nexa és únic i intransferible.

Així que ja ho saben: després de la cavalcada i abans de la Baixà, eixa que ens uneix com aldaieres i aldaiers, sopem i preparem-nos per a sentir-nos Aldaia, la Festa Major i el nostre Crist dels Necessitats amb plenitud. Tots dos tindrem les portes obertes, ací, al carrer Major, per a tot aquell que vulga acostar-s'hi.

▶ 8

**La cultura del foc
i Aldaia**

VICENT BOSCA I PERELLÓ

Cada poble té una història, unes característiques pròpies, unes circumstàncies que, totes juntes formen una mena de conjunt sociològic que el defineix. Tots els pobles són iguals? Evidentment, no. Pose un exemple: té Aldaia “tradició” de bous al carrer? No. Té Aldaia una mena de bogeria per la pólvora? Sí. Té Alcàsser tradició de foc? No. Té tradició “bouera”? Sí. Una altra cosa és que sabérem per què un poble té unes “aficions” i no altres. Però, centrem-nos en Aldaia, abans, però, fem una miqueta d’història del foc i la pólvora.

El foc

El foc ha fascinat les civilitzacions al llarg de la història. Al seu voltant han viscut centenars de generacions i han sabut, també, usar la seua força destructiva en el seu profit. I també les seues possibilitats positives. Pensem una miqueta en el període de la prehistòria. Diuen que els Homo erectus van utilitzar el foc per a generar calor i llum, això va fer possible que cuinaren aliments, van augmentar la varietat i la disponibilitat de nutrients, en conseqüència, disposar de més i millors aliments va provocar un augment de la població. I si podien conservar-los, per exemple fumats, volia dir que no depenien de la cacera o la collita

Representació pictogràfica "Ritus del Foc de la Tribu Choboreca" 8.000 anys a.C. aprox. Pintura Rupestre Roboré Chorro San Luis Bolivia. Font: Agreda Villarroel, CC BY-SA 4.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>>, via Wikimedia Commons.

diària per a alimentar-se. Si dominaves el foc, podies colonitzar noves àrees perquè tenies assegurada una “calefacció” que et permetria anar a zones més fredes. I ja han passat uns quants centenars de milers d’anys d’aquest “domini”.

El foc sempre hi ha estat present. En les cultures clàssiques, era percebut com una substància pura i homogènia i estava identificat sovint amb les qualitats de poder, seguretat i passió. Se li rendia culte per la fascinació que provocava i pel seu

origen desconegut: les flames estan en constant moviment, estan "vives", el foc crema i és terrible. És possible que per tot açò les societats li han atorgat propietats màgiques, no debades el foc és un dels quatre elements clàssics junt amb l'aigua, la terra i l'aire.

També existeixen molts mites com aquell que diu que Prometeu el va robar als déus per a entregar-lo a les persones. La cultura grega venerava dos déus del foc: Hestia, deessa del foc de la llar i Hefest, déu dels metalls i el foc. A l'Antic Testament, Déu va aparèixer una vegada amb la forma d'esbarzer inflammat.

La pólvora

Es diu que els alquimistes xinesos, allà per l'any 800, van barrejar productes fins a aconseguir la pólvora, els quals van arribar a pensar que les explosions allunyaven els esperits malignes. Molt prompte van descobrir que si l'embolicaven en paper i la llançaven al foc, aconseguien una forta explosió. Al segle x, els mateixos xinesos ja havien descobert que podien fer bombes amb la pólvora i si unien petards a les fletxes, les podien disparar contra els enemics.

A Europa, però, s'atribueix l'arribada de la pólvora al mercader venecià Marco Polo a finals del segle XIII, moment en el qual Occident desenvolupava la tecnologia per a fer armes més potents. Però també apareixien els focs artificials per a les grans celebracions: es creu que el primer castell de focs artificials reials es va fer el dia del casament d'Enric VII d'Anglaterra l'any 1486.

A Itàlia tenien molt d'èxit els focs artificials i en la dècada de 1830, van incorporar altres ingredients i metalls per a millorar la brillantor i color dels focs artificials perquè, sembla, que fins a aquest moment, tots els focs artificials

Gravat sobre paper de l'escultura de Hestia, deessa grega del foc de la llar. Claude Mellan, Roma 1636 - 1647.

eren de color taronja. Començaren a utilitzar l'estronci per a aconseguir el color roig, el bari per al verd, el coure per al blau i el sodi per al groc. Si aquesta informació els aporta algunes dades històriques de l'evolució del foc i la pólvora, estaré content. Però ara desitge d'arribar a Aldaia. Per què Aldaia "estima" el foc i la pólvora?

Aldaia, el cinc d'agost i la Baixà

No tinc cap dada mínimament científica que em diga per què Aldaia estima el foc i la pólvora. Si no fos perquè és un atreviment excessiu, diria perquè els déus ens van ensenyar a usar el foc i a gaudir de la pólvora en totes les seues manifestacions possibles. Perquè, si ho pensem bé, a Aldaia som "contundents" amb la pólvora i sembla com si mai no en tinguérem prou. Les persones que em coneixeu sabeu que he gaudit amb i de la pólvora. Per què els aldaiers i aldaieres sempre hem tingut aquesta mena de càrrega de foc i pólvora al nostre ADN? Escric unes quantes paraules i vosaltres aneu triant: atracció, por, força, perill, calor, color, atreviment, inconsciència, consciència, poder, valentia, olor, superació...

A parer meu, a Aldaia s'han disparat les millors mascletades del món que jo conec.

No negaré, ni ara ni mai, que per a mi Gori ha estat el millor coeter i dissenyador de mascletades. Recorde aquelles que es feien als camps de terra al costat del Barranquet, on ara estan les finques del voltant de l'ambulatori. Recorde quan vam passar a l'actual zona del mercat municipal, camps sobre els quals s'alçaria el mateix mercat i la plaça d'Europa, i després al cinturó verd. Ningú com ell (Gori) ha estat capaç de "saber" emocionar i, emocionar-nos perquè sap mesurar com ningú el soroll i les fases. És difícil superar els seus finals terrestres aconseguint que les tires dels trons vagin i vinguen tres o quatre vegades.

I què passa quan acaben aquestes demostracions de domini de la pólvora? Hi ha uns segons de silenci perquè el teu

cos se n'adone del que acaba de viure, sols uns segons de silenci, i després ja estan els aplaudiments, els braços a l'aire i el saber que has presenciat una cosa irrepetible. Per què els aldaiers i aldaieres ho vivim? Encara seran els déus?

El meu iaio era Miquel, el general. El primer record meu d'una participació a la Baixà del Crist va ser agafat de la seua mà, de la seguretat que em donava aquella mà treballada dia a dia. Jo era xicotet, molt xicotet. Volia eixir a viure el foc. Després d'una llarga discussió amb ma mare, l'autoritat del meu iaio va fer efecte i vaig experimentar per primera vegada la màgia de la pólvora, de la flama, del fum, del color, del so, del tro (perquè aquelles "boletes" eren fortes). Recorde els coets fets de canya i el meu orgull d'anar agafat de la mà del iaio, Miquel el general. Aquella nit vaig revivre la història dels habitants de la prehistòria, dels xinesos descobrint aquesta mescla explosiva, vaig gaudir de l'encert de Marco Polo en portar-la a Occident, dels reis que volien demostrar al món que es casaven i tenien recursos per a alçar al cel els seus desitjos de grandesa, vaig recordar a la deessa Hestia...

Vaig ser feliç descobrint que tenia un nou vincle amb aquell producte tan encantador i perillós. Després han vingut més de... (moltes) baixades, mascletades i

"cordaes" i el plaer i el sentiment de saber, de notar, de palpar que formava part d'una història col·lectiva, familiar, personal. Fa anys que no visc a Alaià, però, i en això va tindre un paper fonamental la meua mare, Maria la dels coladors, sempre la nit del dia 5 d'agost, ha estat com sagrada, mai no hem faltat al sopar de la nit de la Baixà, la vespra del dia gran, del dia de Crist. I estic ben content d'haver sabut transmetre i mantenir a la meua família, el sentiment de la Baixà, que el dia 5 tenim sopar a Alaià, ara a casa de la tia Carmen.

Queda el silenci per no saber què va a passar el dia 5 d'agost d'enguany i dels pròxims 5 d'agost per culpa d'aquesta maleïda pandèmia, però tinc una esperança clara i ferma de tornar

a aconseguir viure i reviuire uns actes que m'identifiquen com a persona però, encara més, com a poble, com a Aldaia. Vull trobar-me amb vosaltres, amb unes tenalles a la mà, suant de valent i observant les persones que sempre han emplenat els espais disponibles per a “veure” i “viure” la Baixà i la pólvora, veure entrar el Crist banyat d'una pluja infinita de milers d'estels incandescents. Vull, en definitiva, saber que forme part d'una història individual i col·lectiva, que he viscut i que continuem fent perquè les generacions posteriors estiguen ben orgulloses de formar part d'aquest col·lectiu meravellós que al seu ADN té una gran càrrega de pólvora, de pólvora de la bona, de la festiva, de la sana, de la del poble.

A red net with several dark, cylindrical weights hanging from it, set against a light background. The net is made of thin, dark lines, and the weights are dark and elongated. The overall color scheme is a monochromatic red.

► 9

L'evolució de la pólvora i els records d'un coeter

GREGORIO JUAN (GORI)

Anar fent anys té coses “delicades”: dolor de cames, d’esquena i unes quantes coses més. Però en té d’altres que a mi em resulten molt boniques, i no solament parle del beset d’un net o una neta. Si tu estimes el teu treball i les persones que el fan possible o les persones que et contracten, sincerament crec que pots arribar a ser feliç i vore que res no ha caigut a la sèquia de l’oblit...

El meu nom és Gregorio Juan, però, de segur que vosaltres, poble d’Aldaia i amants de la pólvora, em reconeixereu més ràpidament si dic que soc Gori, el coeter de les mascletades, castells i tot el que heu volgut que férem al poble. Soc de naixement el Gori de Mislata. I, aldaier, un tros gran, per professió i amistats.

Ara, quan parles amb un amic que té els fills de 20 a 30 anys, et diuen allò de “el meu fill està fent un màster d’açò o d’allò...”, i de no sé sap quants milers d’euros. Això després d’haver estudiat la seua carrera universitària. Bé, doncs jo també vaig fer un màster. I el vaig fer entre la figuera i les casetes on estaven els productes pirotècnics ja acabats, al voltant de la meua mare i del meu pare que són els qui em va ensenyar la vida i la pólvora. Em van criar i em van ensenyar tots els secrets i el respecte absolut a aquest producte que s’ha convertit en l’eix de la meua vida. Per això, sempre els estaré agraïts.

D’ell i d’ella vaig aprendre que quan una cosa està ben feta, pots anar on vulgues, amb el cap alt i amb la seguretat que el teu material és bo, està ben fet i farà el seu treball. Per això, com a professional quedaràs bé amb el poble que s’acoste a vore’t. I així ho he intentat fer sempre.

Un dia, fa més de 50 anys, vaig arribar a Aldaia al costat del meu pare. La qüestió és que un coeter, en definitiva, ha de vendre el seu producte, la seua qualitat, la seua forma de fer-li foc i la seua música interpretada pels seus trons. Així com vam arribar a Aldaia, ens vam quedar. Allà puc afirmar que tinc molts amics, moltíssims. I són d’aquells que entenen de pólvora, els

qui saben que quan dispare a la plaça de l'Ajuntament de València, ho faig el millor que puc en funció dels quilograms que em deixen entrar. Però, tant ells com jo sabem que les mascletades d'Aldaia són una altra cosa. Ací, he pogut dissenyar i parir mascletades que han estat espectaculars i úniques perquè no és fàcil que es puga tornar a encendre eixa quantitat de pólvora a altre lloc i amb un espai com els que s'han utilitzat a Aldaia.

Cada persona pot entendre l'art d'una forma que és tan respectuosa com una altra. Però jo sempre he entés la mascletà com una simfonia de colors –poquets– i sorolls. Una simfonia que comença amb un sol instrument, millor tres: les tres carcasses d'avís que donen pas a eixa traca que encén les bateries disposades per a anar “escalfant” les oïdes i els cors. Seccions i més seccions de trons ordenats pel seu calibre i, a poc a poc, arribant al final on espera pacient el terratrèmol final (preparat amb molta estima i professionalitat perquè sé que en depén el resultat final de la simfonia).

Així, va pujant la intensitat del so, van retirar-se les persones i la pell del cos endevina que el final està molt prop. En un moment determinat, comença a córrer el foc per les metxes de les tires del final. Ací deixeu-me que siga una miqueta... Per a mi, va ser fonamental dominar aquesta

part de la mascletà, perquè el nostre terratrèmol final va i ve fins a tres vegades mentre el so fa tremolar fins i tot les torres del castell d'Alaquàs. Jo sé que m'estic jugant l'èxit, però l'estima en preparar-ho, la qualitat dels trons, de la metxa revisada cent vegades... Tot fa el seu treball i el final de Gori ha tornat a aconseguir emocionar els milers de persones que s'han acostat a vore-la i a escoltar-la. Després sols queda alçar el braç perquè els milers de carcasses busquen desesperadament el cel per a esclafir, i van també, de menys a més amb eixe colofó final del so total, blanc i envoltat del blau del cel. En acabar, jo torne a xafar terra. I salude. Tot seguit, rep els aplaudiments com un pagament emotiu a tots els anys de treball, d'esforç, de fer bé les coses. I, en alguna ocasió, m'han eixit les llàgrimes de felicitat, també pel record a la meua família, del meu pare i mare, del meu germà. Després d'alguna fotografia, hem de començar a retirar tot el material i preparar l'entradeta de la processó.

No descobriré res nou si dic que a Aldaia, un dels actes més tradicionals de totes les festes és la Baixà. Els qui ja tenim uns quants anyets, recordareu que als jardinetes del carrer Major, fèiem el castellet de la Baixà. I recordareu aquelles estructures de fusta foradada que se sostenien sobre uns ferros que feien de

suport. I ací, una a una, anàvem posant les eixides de canyes: en una filera les de color; en altra les de tro... I després, amb la bengala a la mà i estirant el braç, anaves encenent-les. Finalment, acabava aquell castellet amb les carcasses, embolicades de paper i posades dins dels tubs de metall, que més d'una desgràcia van provocar. Després dels aplaudiments, passava el Crist dels Necessitats i li donava gràcies, en una conversa silenciosa entre Ell i jo perquè tot havia anat bé i sabies que tenies el temps just per a arreplegar tot el material, deixant els sacs de terra perquè et farien falta per a l'entrada de la processó del dia 6. Era el temps just perquè havies d'organitzar-ho tot: anar-te'n al polvorí i començar a carregar les caixes per a preparar la mascletà d'Aldaia. I dic mascletà d'Aldaia perquè el que jo he disparat a Aldaia no era una mascletà: era, sempre, la mascletà d'Aldaia.

Cert és que els productes pirotècnics han evolucionat molt, a tots els nivells. Si parlem dels coets, quantes bobines de fil no hauran passat per les meues mans "enrotllant" aquelles canyes que eren l'estructura del coet? Amb aquelles "boletes", que realment feien un tro digne i potent per a un coet dels anys 50,60,70.... Ara, un coet de quatre eixides, posem per cas, pràcticament no ha passat per

les mans d'un professional perquè tot es fa a màquina, posant-li eixa *fundeta* de color cridaner per a salvaguardar la metxa. Hem hagut d'anar evolucionant i, també, perdent la part més artesanal de la pólvora.

Aquesta evolució ha afectat totes les representacions on hi ha la pólvora.

Si parlem de la mascletà, quan jo vaig començar era impensable que podríem arribar a utilitzar els ordinadors per a disparar des de la distància, o encendre seccions en tocar un botó. No ens ho hauríem cregut.

Més d'una i més de 10 vegades m'he cremat els braços en encendre la filera de les eixides. Més d'una vegada he vist que una carcassa eixia una miqueta més prompte o una miqueta més tard d'aquells canons per a posar les carcasses grans i xicotetes amb un calibre molt gran –que pesaven moltíssim–. L'arribada del plàstic com a esfera per a les carcasses i l'evolució de la química, han permès fer combinacions quasi infinites. Encara recorde quan una carcassa tenia tres canvis. Això ja era molt, moltíssim! Quants colors s'aconsegueixen ara, encara que estiguen a un centenar de metres d'alçada! O els coets de color amb una potència i canvis molt atractius, els “coetots” amb la espurna blanca, amb titani... Podria fer la llista més llarga amb tots els canvis i modificacions. Però jo vull quedar-me, també, amb aquelles coses que jo crec que no han canviat i que no haurien de canviar en la vida. Ara, els cotxes tenen aire condicionat, sistemes de seguretat... Però la cosa important és que puguem circular, que et porten d'un lloc a un altre, que no et banyes si plou...

Per a mi, la pólvora i tot allò que podem fer amb ella ha canviat, però manté el fonamental; la pólvora ha d'emocionar, ha d'aconseguir que t'emociones i digues que això és teu, de la teua terra, ha d'estar ben tirada, de forma harmònica, amb ritme, amb color, amb orgull i estima. Si un coeter es creu allò que fa, aconseguirà emocionar el públic i a ell mateix. I jo, sincerament vos ho dic: crec que he aconseguit emocionar a Aldaia, i alhora, Aldaia m'ha emocionat a mi. Potser per això tinc, o tenim la relació que tenim.

Jo he fet coses molts grans en el poble perquè així m'ho han demanat els clavaris i l'ajuntament. Fins i tot, a alguns els he dit que no posava més trons perquè no feia falta, que es perdien perquè jo havia dissenyat i compost una simfonia adaptada al lloc on disparàvem: si era sobre terra o asfalt, si tenia parets o no... I amb el que estava pensat, de segur que ja emocionàvem.

Acabe donant-vos les gràcies als centenars i milers d'aldaiers i aldaieres que heu cregut en Gori per a fer-se càrrec de la pólvora de les vostres festes. Sempre he intentat arribar al cim, allà on està la capacitat d'emocionar i espere haver-ho aconseguit en algunes ocasions. Sabeu que Gori ha sigut Gori entre altres coses perquè Gori també és Aldaia, el poble on s'han disparat les millors mascletades de la història.

10

Aldaya, 25 de Noviembre de 1986

Distiguído socio:

Pasamos a resaltar el estado de cuenta:

Debe: lotería 11 de Octubre ..... = ...

lotería 8 de Noviembre ..... = ...

cuota mes de Septiembre ..... = ...

cuota mes de Octubre ..... = ...

cuota mes de Noviembre ..... = ...

TOTAL A DEBER ..... = ...

INMA VEGUER TABERNER

La Junta Directiva Habiendo estudiado su estado de cuentas, ruega encarecidamente soluciones al problema, pues entendemos que dicha situación debe tratarse de un olvido.

Dicho importe puedes pagarlo en cualquiera de nuestras Juntas o en el Estanco sito en la C/ Mayor nº 20 de Aldaya.

De existir alguna dificultad para pagarlo todo, puedes hacerlo efectivo en dos o tres veces, por parte nuestra no hay ningún problema.

Recibe un saludo de tus amigos peñistas,

EL Secretario

VºBº
EL PRESIDENTE

Fdo. Inma Veguer Taberne

Fdo. Jaime Ortí Ruiz

previsió d'arribar-ne fàcilment a 40 en Nadal d'eixe any.

Començarem a contactar amb pirotècnics, fer reunions i més reunions per aconseguir el millor coet al millor preu, i solament teníem dues coses: passió i il·lusió. Els diferents delegats començarem a organitzar un calendari d'activitats, el secretari va fer un esborrany d'estatuts, el tresorer un pressupost per a la festa amb una estimació d'ingressos per loteries i quotes... Fou un any molt especial, gaudíem totes les setmanes de les reunions de la junta directiva, dels sopars, de les propostes que ens feien els socis, etc. Però sempre ens topaven amb la mateixa: acabàvem de nèixer com a associació i no teníem un "gallet". Amb passió i il·lusió anàvem molt bé però necessitàvem "cacaus".

Tots els mesos, els delegats anaven repartint loteria i cobrant quotes de casa en casa de cada soci. S'hi dedicaven moltes hores a la Penya i tot esforç ens sabia a glòria.

Es pagaven 300 pts. de quota mensual i 400 de benefici per loteria, en total unes 700 pts /mes per soci, dalt o baix, hui serien al voltant de 4 euros i vint-i-un cèntims al mes. Per a alguns pareixerà una xifra insignificant, però, per tal que entengueu, en aquell moment una dotzena de coets de 4 eixides costava (225 pts), més o menys 1'35 euros. Hui, per canvi,

Agosto	Julio	Junio
198	198	198
Pesetas 300	Pesetas 300	Pesetas 300
Peña Baixa del Cristo Aldaya	Peña Baixa del Cristo Aldaya	Peña Baixa del Cristo Aldaya
Mayo	Abril	Marzo
198	198	198
Pesetas 300	Pesetas 300	Pesetas 300
Peña Baixa del Cristo Aldaya	Peña Baixa del Cristo Aldaya	Peña Baixa del Cristo Aldaya
Febrero	Enero	Diciembre
198	198	198
Pesetas 300	Pesetas 300	Pesetas 300
Peña Baixa del Cristo Aldaya	Peña Baixa del Cristo Aldaya	Peña Baixa del Cristo Aldaya
Noviembre	Octubre	Septiembre
198	198	198
Pesetas 300	Pesetas 300	Pesetas 300
Peña Baixa del Cristo Aldaya	Peña Baixa del Cristo Aldaya	Peña Baixa del Cristo Aldaya

és complicat trobar la dotzena per baix de 4'50 euros.

En aquells dies, l'Ajuntament donava coets a la gent del poble que participava en la Baixà, així que anàrem a demanar ajuda. La proposta de festa que vàrem presentar a l'Ajuntament es va rebre amb molta aprovació, i poc a poc, començarem a anar les dues entitats de la mà. Tot es canalitzava a l'Ajuntament a través de Salvador Burriel, i aquells que tinguéreu el plaer de conèixer-lo, sabeu que amb ell mai hi havia problemes, sempre tenia una solució.

Amb data de 21 de gener de 1986 es va signar el primer contracte com a Penya

la Baixà del Crist. Un contracte amb la pirotècnia Industrias Antonio Caballer Llorens, pressupost que pujava (164.000 pts.) 985'66 euros. El detall reportava 200 dotzenes de coets del 4, setze dozenes de coets del 6, 40 bombers i final amb 3 barrades de volador de tro i color i, 10 carcasses finals del 6. Tot un espectacle per a nosaltres.

Poc a poc arribaren les festes del Crist de 1986 i ens deixà moltes idees per a l'any següent: allò principal per a nosaltres era fer una Baixà lluidora. Revisant les actes i circulars, no puc deixar de transcriure aquell paràgraf “como es el primer año y el presupuesto no llega para más cosas, quien quiera participar en la cordà se la financiará particularmente”. Vàrem participar en la cavalcada i en el concurs de paelles, també s'hi va fer un mono blanc amb el logotip de la Penya per a tots. El resultat fou que arribàrem a festes amb 43 socis i vam gaudir de tot, festa i socis, sense incidències.

Durant aquells anys es celebraven diverses cordaes a Aldaia. Com a penya i amb l'ajuda de les diferents clavaries intentàvem participar-hi en totes. Tinc un sentiment especial per la cordà de Sant Rafel, el meu barri, on acompanyada del meu avi vaig començar a jugar amb els coets. Diuen que “si el pare és músic, el fill ballador”, de manera que, com que el meu avi era un gran apassionat del coet,

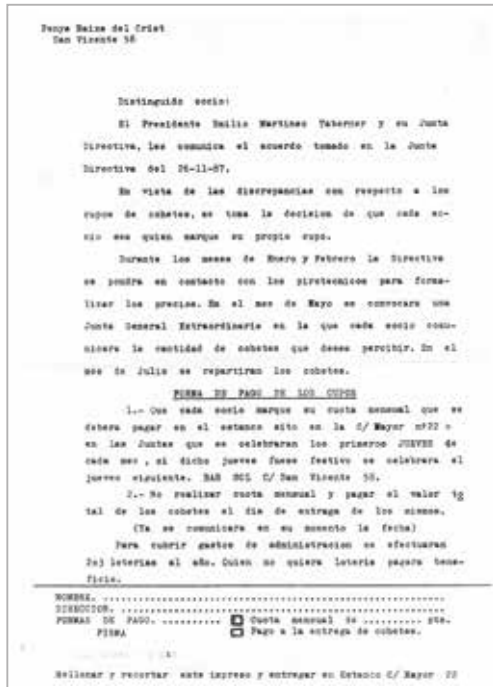
així m'ho va transmetre. Sant Rafel, Sant Miquel i el Pilar celebraven la cordà a migdia i, la corda de la Saleta i la del Crist per la nit. Els primers records que tinc de la Cordà del Crist són a la plaça de l'Ajuntament, la qual canvià anys després al carrer Major. Aquella festa era molt diferent a la que hui coneixem perquè es celebrava als carrers, i per als veïns era un orgull tindre-la a la porta de casa. Si la façana acabava amb alguna ratlla o socarrat, el dia següent a emblanquinar sense més conseqüències.

JUNTA DE LA BAIXA DEL CRIST	
REUNIO 11- Setembre 1986	
Se convoca a todos los socios de la "Baixa" en Asamblea General, para la eleccion de Presidente...	
- ASISTENTES -	
Enrique Maslons	Edmundo Ruiz
Salvador Folgado	Enrique Ruiz
J. Vicente Sanchez	Amador Andueza
Fernando Barrio	Jose Camp. Torres
Jose Maria Ruiz	Manuel Andueza Gil
Jose Maria Gutierrez	Enrique Ruiz
Nicolas Alvarado	Enrique Andueza
Jose Folgado	Manuel Ruiz
Manuel Andueza	
Se presentan como candidatos en Presidente Jaime Ortíz Ruiz y Emilio Martínez Taberner. Se presenta a secretario, delegado delegado por escrito, Andueza los siguientes candidatos:	
Jaime Ortíz Ruiz	5 Votos
Emilio Martínez Taberner	5 Votos
Jaime Ortíz Ruiz	5 Votos
Queda elegido como Presidente por mayoría de votos Jaime Ortíz Ruiz	
Se acuerda presentar la siguiente Junta Directiva:	
PRIMER VICEPRESIDENTE	Jaime Ortíz Ruiz
SEGUNDO VICEPRESIDENTE	Emilio Martínez Taberner
SECRETARIO	Manuel Andueza
DELEGADO DE INTERIO	Jose Maria Ruiz
DELEGADO DE FUERA	Manuel Andueza
DELEGADO DE FUERA	Manuel Andueza
DELEGADO	Manuel Andueza

JUNTA DE LA BAIXA DEL CRIST	
Reunio, 10 de Noviembre de 1986	
Distinguido socio:	
El día 13 de Noviembre, reunida la Directiva y los asistentes a la Junta General precedente, acuerdan, que todo socio que desee votar en la asamblea "Baixa" de la Baja del Crist, tiene tres opciones:	
A) Cupo de 6000pts. ---- 500 pts. de cuota al año	
B) Cupo de 12000pts. ---- 1000 pts. de cuota al año	
C) Cupo de 18000pts. ---- 1500 pts. de cuota al año	
La fecha limite para apuntarse a una de estas opciones, es el 31 de Diciembre proximo.	
Se recomienda que las cuotas puedan pagar a plazos, por el sistema que en la 1ª Reunio de 86 se acordó en anteriores de nuestra Junta.	
Recibe un saludo de tus amigos politicos,	
DE SP DE INTERIO Man. Jaime Ortiz Ruiz DE FUERA Emilio Martínez Taberner	

Sense adonar-nos havien passat festes i era el moment de l'elecció de nous càrrecs per a la junta directiva. L'11 de setembre de 1986 se celebrà l'assemblea per a l'elecció de president. Aquell any va eixir elegit president Jaime Ortí Ruiz i com a vicepresident Emilio Martínez Taberner. La resta de junta directiva sols vàrem canviar de càrrec, per exemple, jo mateixa vaig passar de delegada de quotes a secretària i així cadascú fins completar la junta directiva.

La penya ja tenia un any i teníem un model de festa per millorar. Seguïem tenint, com he dit abans, solament passió i il·lusió, ja que, els diners ens els havíem gastat en la festa. Per això, a fi d'obtindre més benefici sense incrementar la quota del soci, organitzàrem un campionat de truc i una excursió a la neu. Totes dues activitats estaven obertes a tothom sense la necessitat de ser soci per a participar-hi. A més, vam individualitzar la compra de coets per soci, així, en desembre el soci els

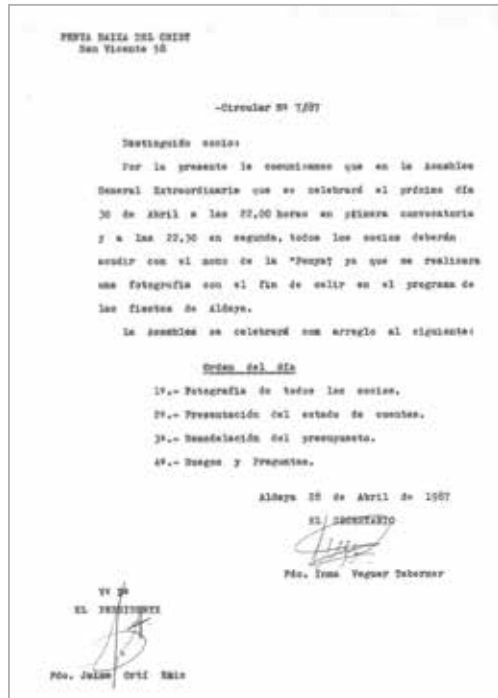
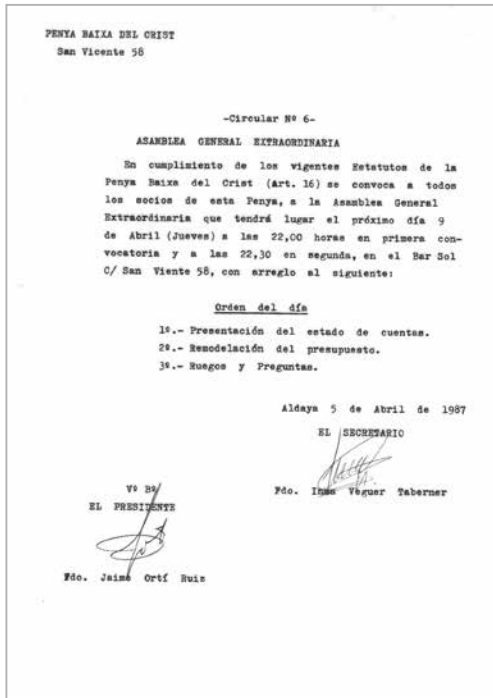

demanava i pagava mensualment fins a juny la seua comanda. Tot aquell que a 30 de juny no estiguera al dia en el pagament de les quotes i comandes, no rebria cap coet i a més, causava baixa de la penya fins a l'exercici següent.

Tornàrem a participar en les paelles i en la cavalcada amb un dos cavalls furgoneta personalitzat per a l'ocasió. No sabia dir si gaudírem més de la cavalcada o del temps que passàrem customitzant el vehicle. Aquell any acabàrem sent 53 socis i amb

un pressupost de festa de 789.760 ptes., uns 4.746'00 euros hui. El contracte de la pirotècnia es va signar amb José Cursá Miquel de Catadau i, hi quedàrem tant contents amb ell que ja es va quedar com a pirotècnic de la penya.

Així varen passar un parell d'anys més, i, en setembre de cada any es feia l'assemblea i tornàvem a fer eleccions. En l'exercici 1987-1988 va eixir Emili Martínez com a president, Jaime Ortí com a vicepresident,... Tornaren a

repetir les mateixes persones en la junta directiva. Al setembre de 1989, tal com els anys anteriors i just abans de l'elecció de càrrecs, la junta directiva va dimitir al complet. En primer lloc, perquè pensàvem que era necessari un relleu en la junta directiva per a consolidar el model d'associació i, en segon lloc, perquè les circumstàncies personals ens impedièren de seguir dedicant el temps i l'esforç necessari per continuar. No s'hi

va presentar cap candidatura i abans que acabarà l'any es va dissoldre l'associació.

Sempre que em venen a la memòria aquells anys, tinc en el record a persones que hui dia ja no ens acompanyen. No m'agradaria oblidar ningú per la qual cosa no vaig a relacionar-los, però em sent amb l'obligació de fer menció de Jaume Ortí, amant i emissari del poble que el va veure nàixer. Poques coses es poden dir que no s'hagen dit ja: ell fou un dels principals

impulsors d'aquesta penya donant suport sempre a la festa, i per altra banda, a la família Gordo-Burriel i el seu bar, on teníem la seu, i la nostra casa. Sense ells tot hauria sigut molt més difícil.

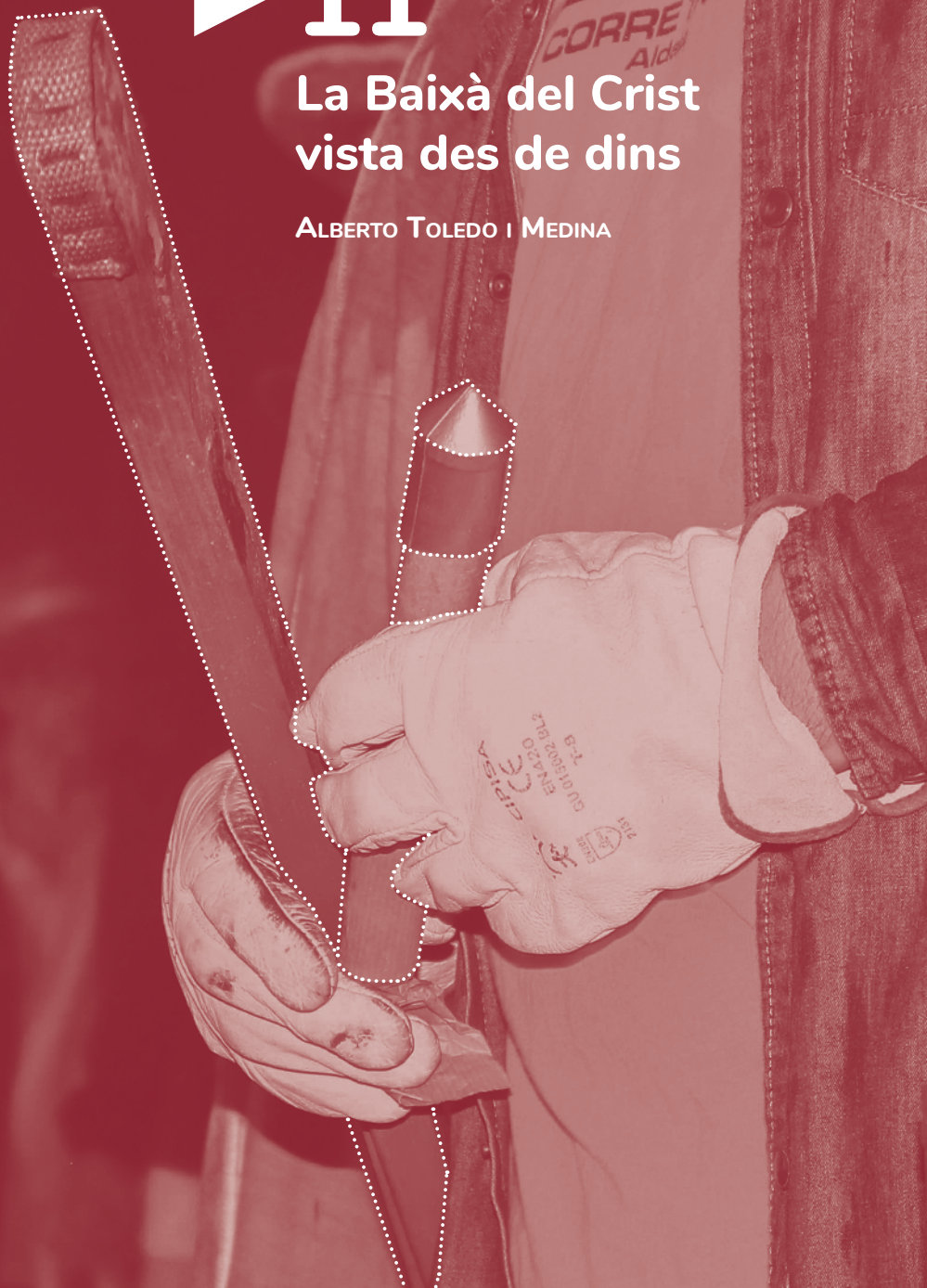
Hui en dia continue unida a la Baixà i al món de la pólvora. Alguns, des que vàrem formar part de la Peña la Baixà del Crist, seguim tenint una cita cada 5 d'agost, però també falten altres persones, per això, des d'ací faig un ban per a tots: no deixem que les nostres tradicions es perden perquè, con diu un bon amic, un poble que no conserva les tradicions, no sols perd la seua identitat sinó que deixa de transmetre a les pròximes generacions una part del patrimoni més valuós.

11

La Baixà del Crist vista des de dins

ALBERTO TOLEDO I MEDINA

Baixà del Crist dels Necessitats d'Aldaia són paraules majors per als aldaiers i aldaieres. Suposa una tradició molt viva que a més a més, s'ha transmès de pares a fills any rere any, i com a tal ha evolucionat.

Cent anys donen per a molt, i quan preguntes als nostres majors, tots tenen la seua versió de la Baixà: records, experiències, sentiments... perquè clar, cal situar-s'hi: dia 5 d'agost després de la cavalcada, soparet de pimentó amb tonyina a la porta de casa a la fresca, i a continuació el iaio o pare diu: “va xiquet agarra les tenalles i el caixó (o coixinera), posa una grossa de coets (dotze dotzenes de coets) i anem a la Baixà”. No ens calia res més, barret de palla o mocador al cap, brusa o camisa de cotó i corrents cap a les escoles noves (antic col·legi Marià Benlliure on començava la Baixà als seus orígens).

Per a tirar coets a la Baixà sempre s'han utilitzat:

“Les tenalles”

Consisteix en una ferramenta feta amb fusta de faig o similar per la seua duresa, composta de dos peces allargades (aproximadament d'uns 60 cm) amb dos forats del diàmetre dels coets a un extrem i, unides amb una cinta de cuir o tirador de persiana a l'extrem contrari que se

subjecta amb la mà. De “les tenalles”, l'únic que ha anat canviant és el diàmetre dels forats per abraçar els coets.

“Els coets”

Han evolucionat tant en el material utilitzat com en les composicions químiques. Res a veure amb els primers coets fabricats amb canya i lligats, o quan es van introduir els canuts de paper. Al principi, com que eren unes composicions més senzilles, el diàmetre utilitzat era menor. Amb el pas del temps, s'hi ha innovat amb la introducció d'altres productes químics per elaborar colors i la incorporació del titani per fer eixa espurna blanca tan característica dels coets de hui, cosa que ha fet que el diàmetre dels canuts siga major.

Els dos tipus que s'utilitzen normalment són: coets normals i coets de colors (també anomenats de luxe), ambdós són de 4 o 6

eixides. Els de color o luxe podem trobar-los de 4 maneres: amb 1 canvi, al qual normalment s'acobra una perleta de color; 2 canvis, amb perleta i una font de color; 3 canvis, una perleta més un xiulet i una font de color, i per últim, l'anomenat bomber, compost de 2 canvis més una candela que tira 8 boles cap al cel, a uns 10 metres d'alçada.

A Aldaia, com a gran poble d'artistes, la Baixà del Crist l'hem portat de manera especial, diferent a altres. Nosaltres no utilitzem pràcticament coets de colors. El coet que més utilitzem durant tot el recorregut, des de fa un temps, és el coetot de 12 eixides de foc seguit de titani, el qual ens permet eixes espectaculars entrades il·luminant-ho tot, per les quals el Crist dels Necessitats d'Aldaia ix d'entre el foc cap a dins de l'església de l'Anunciació al voltant de la una de la matinada del dia 6 d'agost.

Durant els 100 anys de la Baixà, evitar els incidents d'alguns caixó cremat, habitualment per errades humanes, ha sigut una de les inquietuds que tots els tiradors hem tingut. Per això, una de les mesures de seguretat més importants que han aparegut és l'anomenat "tapa metxes", peça de plàstic o paper col·locada a l'extrem del coet, evidentment tapant la metxa, que evita que entre cap espurna al caixó i es prengui foc. Gràcies a això, s'han reduït pràcticament tots els incidents.

"Els caixons"

Al principi, eren de fusta fina o xapa, amb unes dimensions no massa grans (500x300x300) i amb una tapa superior. Portaven una cinta normalment de tirador de persiana o de cuir per penjar-se'l al muscle, però pel mateix motiu que les tenalles, en introduir coets de major mida han evolucionat a caixons verticals amb una capacitat molt més gran i amb rodes per poder transportar-los amb comoditat, ja que el seu pes augmenta una vegada plens.

"Les mesures de protecció personals"

Cadascú ha de portar-ne per poder participar en la Baixa. En essència, parlem d'un barret de palla o gorra per protegir el cap del foc, ulleres de protecció, taps per a les orelles, mocador per al coll, guants de protecció i finalment, vestir amb roba de cotó o ignífuga per a la resta del cos.

La Baixà sempre ha sigut un acte de participació espontània, on hi participava aquell o aquella que volia, pràcticament s'organitzava a soles. La gent es presentava a les 23:00 hores en l'església de la Saleta i es col·locava en dues files. Les últimes persones, just davant de l'anda amb la imatge, els Clavaris del Crist de l'any corresponent, i tots junts acompanyaven el nostre venerat Crist cap a l'església de l'Anunciació.

Però en 2007 va sorgir una normativa europea que ens obliga a regular els actes on hi participen persones que fan servir material pirotècnic. Suposen un fum de mesures que tractaré de resumir per a destacar allò més significatiu i important per a la participació:

Els coets classificats com a classe III, no poden tirar-los menors de 18 anys, ni tampoc es pot participar ni adquirir

coets a títol personal. Per la qual cosa, associacions locals i l'Ajuntament d'Aldaia es posàrem a treballar conjuntament per tal que açò no impedira a cap aldaier o aldaiera gaudir de la nostra Baixà del Crist. A tal efecte, s'hi va crear una associació anomenada "Foc Tradicional d'Aldaia", i qualsevol aldaier que vulga participar en la Baixà es podrà inscriure dins dels terminis establerts i així divertir-se durant una de les nits més boniques de l'any.

A més a més, és imprescindible per a tirar coets hui dia fer el curs de "Consumidor Reconegut com a Expert" (CRE). Així, tots els anys s'organitzen jornades per obtenir aquest títol.

Està clar que tot canvia, ja no val la frase típica de "xe, com tota la vida...". Cal adaptar-se a totes les formes legals, que la normativa ens marca, perquè la Baixà del Crist per als aldaiers i aldaieres és dia gran, i més que un acte, és un sentiment que portem dins del nostre cor. Devoció, tradició i cultura valenciana, un llegat que ens han regalat els nostres avantpassats locals i que cal seguir transmetent.

► 12

L'aparició del CORRETRACA i la seua participació en la Baixà

XAVIER GADEA BARTUAL

www.vvwwv

Este document narra la versió de qui subscriu el paper i la importància que ha tingut l'Associació CORRETRACA respecte a la Baixà del Santíssim Crist dels Necessitats d'Aldaia des dels seus primers dies de fundació fins a l'actualitat, any del centenari de la nostra Passejà.

Si preguntem en el veïnat pel nom de "CORRETRACA", automàticament el relacionarem amb la Baixà del Crist dels Necessitats d'Aldaia; Cert, però no necessàriament! El CORRE-TRACA és una associació amb una finalitat més àmplia i ambiciosa. Sorgeix el dia 8 de novembre de 2004 segons la seua acta fundacional, quan una quinzena d'emprenedors va decidir erigir una associació amb la finalitat de mantindre el corre-traca que s'havia realitzat l'any de la clavària 2000/2001. El propòsit era que prenguera forma i arrelara en el nostre palmarés pirotècnic, junt a la recuperació d'actes tan emblemàtics com la Cordà (perduda a mitjans dels anys huitanta) i sobretot, mantindre i reforçar els festejos més tradicionals relacionats amb la pólvora, com la centenària Baixà. Per tant estem parlant d'una associació dedicada a l'ús de pirotècnia popular valenciana i del seu element diferencial, el coet.

Per al CORRETRACA, la Baixà és part fonamental de la seua activitat. L'exemple més clar és el seu primer logotip, que disposava d'una llegenda on s'afegia la

frase "AMICS DE LA BAIXÀ", tot i que no és l'organitzadora de la manifestació festiva, com l'eslògan deia, hi som afins. Això no trau que l'associació siga la punta de llança de la nostra processó i que al llarg d'aquests dèsset anys d'història haguem aconseguit que amb l'aportació de centenars de coeters, més ben organitzats i amb calibres de coets més lluidors, la Baixà siga considerada d'interés turístic i valorada per tota la comunitat pirotècnica com a mostra d'identitat de la nostra localitat, orgull de foc valencià i exemple a imitar per la seua espectacularitat.

De totes maneres, un "Corretraca" no considera la Baixà com a espectacle, això ho deixem als visitants i espectadors. Per a nosaltres és una cosa més extraordinària, fora de la quotidianitat, on hi participem i creem, tot mesclant sensacions de companyonia, moments de risc, vivències personals, calor d'agost, foc, eufòria, passió, espurnes, trons, cremades, festa, alegria, satisfacció, control del foc, fum, música, etc.

El CORRETRACA s'organitza respecte a la Baixà com a agrupació fent apilament de pirotècnia, roba distintiva de la penya, material accessori, caixons, tenalles, ulleres protectores, etc... Busquem els millors preus i el millor producte en benefici de l'associat i sense afany de lucre, o bé secundant l'assegurança de danys i els cursos C.R.E. pertinents per a emplenar la part burocràtica. Però, els seus socis participaran en la Baixà de manera individual, respectant els codis tradicionals i les noves normatives, però sense cap reglament imposat, només el que de manera natural hem passat de generació en generació.

La Baixà sempre ha tingut un caràcter anàrquic i espontani, en la qual els clavaris tenen una deferència pel seu estatus temporal, però ningú tradicionalment organitza l'acte, ningú ordenava com actuar, on posar-se, què sentir, com viure-la, si entràvem o si eixíem, quina quantitat

de coets aportar, a quina edat podíem entrar per primera vegada.... La Baixà és del poble, i per això es perd l'estatus o la condició social i, tant el banquer, l'artesà com el netejador es converteixen en coeters, igual com el CORRETRACA. Així, la societat deixa de banda fins i tot el "color polític" i únicament reconeix la gamma càlida del foc.

Tot això és tan fabulós, que el CORRETRACA ho havia de respectar i no imposar la seua majoria en el dia de la festa encara que l'actual normativa obligue a grans canvis, sobretot referits a l'organització, edats, zones i perímetre de foc, indumentària de seguretat, cursos i carnets de tiradors, etc. Per això, CORRETRACA havia de vetllar i devenir l'impulsor perquè tot això s'acomplira en benefici de la Baixà, instar l'Ajuntament a crear una nova associació popular "Foc Tradicional Aldaia" i ajustar-se amb la llei i els seus requisits. De manera que, tot aquell que no pertanga a la penya poguera participar en la passejà, sense perdre l'encant d'allò que dèiem abans i evitar el monopoli de l'associació en la festivitat. Alhora però, calia treballar per a adaptar tots els canvis legislatius de la millor manera: sense perdre la tradició i acomplint amb els nous requisits.

Ei "CORRETRACA NO ÉS L'AMO, L'AMA!". Una de les sensacions més boniques per a un "corretraca" és veure

com la vespra de la festa i a les onze de la nit té lloc el ritual. Tota la bateria de companys es posicionen perquè des del Ciri Pasqual s'encenguin els primers coets i d'aquests repartir el foc sagrat progressivament fins els primers de les fileres. Tot un simbolisme que va incorporar la nostra associació per a donar un sentit al que "paralíturgicament" succeeix, la transmissió dels uns als altres de LA LLUM, és a dir, compartir el nostre Crist.

Una altra aportació més pragmàtica del nostre grup i associada a la gran quantitat de coeters que desfilen en la Baixà són els moments en què un sector de gent aleatori coincideix conjuntament de manera visual per a encendre diversos "coetots" al mateix temps. S'hi produeixen els moments més plàstics i adrenolòtics que combinen violència i lluminositat. És una cosa semblant a les "rodaes" que comencen a realitzar-se conjuntament amb els portadors solament a l'entrada del Crist a l'església, amb la finalitat d'allargar el moment apoteòsic del final i lluir la imatge. Actualment s'afegeixen dos més, una al principi i l'altra a la meitat del carrer Major.

La Baixà, per a alguns de nosaltres, té moments molt íntims i personals, com quan el Crist passa pel mig de l'arc creat per les espurnes, quan tots els participants s'amunteguen per a encendre aquell últim potet de coets: és

el moment més sensible que aprofitem per a interioritzar l'acció de donar gràcies al Crist per aquell accident de trànsit en el qual la nostra filla ha eixit il·lesa o pregar per aqueixa operació quirúrgica pendent o simplement en record als morts de l'any que en el seu moment van saber transmetre'ns aquesta cultura del foc aldaier.

També tenim tiradors que participen any rere any pel simple fet de sentir-se amants de la tradició, fins i tot no creients, sensibles al moment, orgullosos de participar en societat i fer poble. Tots junts participem en la Baixà i som del CORRETRACA perquè ens agrada i ens diverteix l'ús de pirotècnia, ens injecta una dosi d'adrenalina que ens fa repetir cada any.

No podem parlar de la Baixà sense interrelacionar-la amb la Pujà, importantíssima per a la nostra entitat i de la qual jo sempre he dit: *"...no baixa res que no puge i no puja res que no baixi"*. Considerada una Passejà menor que la seua inversa, la Pujà es realitza des que es va constituir la parròquia del Salvador i la Saleta en 1968, quasi per necessitat de la seua homòloga i acompanyant el Crist amb poca o nul·la cadència de foc i de tiradors. Fins que conjuntament amb l'associació de portadors i les respectives clavàries comencem a donar-li la importància merescuda amb la nostra participació.

El CORRETRACA aprofita la circumstància i en el mateix acte, organitza una Passejà infantil totalment adaptada als menors d'edat amb pirotècnia homologada per a ells i complint escrupolosament amb la normativa de la ITC18, tot aprofitant la cercavila per a inculcar als més joves la nostra tradició, ensenyant a no témer els coets però sí a respectar la seua perillositat. Tot això sota un marc festiu, a fi que el dia de demà fructifiquen nous coeters a l'associació. Recalque la importància de la Pujà perquè antigament apreníem d'una manera natural, acostant-nos i participant progressivament segons la valentia o l'atreviment dels joves, acompanyats dels nostres avantpassats. Hui seria impossible procedir així, i creiem que la Pujà és (i serà) una pedrera per al nostre poble i la nostra cultura relacionada amb el foc.

L'última gran aportació del CORRETRACA a la Baixà ha sigut fa pocs dies, perquè hem fet càlculs i a partir de les dates històriques, hem descobert que ja arribem al centenari de com se celebra en l'actualitat: la vespra del dia oficial de la festa i per la nit. Anteriorment es feia pel matí i el dia del Crist. Així doncs, decidim comunicar-ho a les autoritats amb la finalitat de festejar tan magne esdeveniment amb l'honor i la pompa pertinents i treballar conjuntament per a la seua divulgació en benefici de la nostra població.

Per a tancar, puc presumir que un tirador de coets pertanyent al CORRETRACA forma part de l'elit dins de la Comunitat Valenciana com a exemple d'execució, compromís i veracitat en l'ús i encesa d'artificis pirotècnics de caràcter popular. A més a més, per la meua experiència en la federació valenciana, puc dir-vos que la BAIXÀ nostra és un referent i exemple a imitar per a la celebració dels cursos de consumidors reconeguts com a experts C.R.E i la transmissió de la nostra cultura de manera oficial.

Espere que els nostres avantpassats, aquells que sumant coet a coet han aconseguit que arribem a la centúria de la Baixà, estiguen també aplaudint aquestos dèsset anys que hi participen i que d'ací a un centenar d'anys més, també hi haja

algú escrivint algunes paraules i dedicant-hi el seu temps, però aquesta vegada,...en homenatge nostre.

70 5 d'agost d'un poble (1921-2021): La Baixà ens uneix

Primera reunió oficial del Corretraca.

▶ 13

La Baixà d'Aldaia festa, cultura i tradició

ENRIC LUJAN I FOLGADO
Alcalde d'Aldaia entre 1983 i 1997

Antropòlegs i historiadors, als estudis sobre les festes, coincideixen en què festa i tradició sempre han estat lligades, que són dos fenòmens totalment relacionats i que pertanyen a la cultura dels diferents pobles.

La cultura per la seua pròpia naturalesa es va adaptant als nous temps sense perdre part de la tradició i es va transmetent de generació en generació de manera evolutiva i transformadora per adequar-se a la nova realitat, mentre que la tradició és l'aspecte més fixe dintre d'eixe canvi habitual.

Mitjançant les festes es renova la societat, evoluciona la cultura i al temps, mantenim els llaços amb els nostres avantpassats. També establim vincles entre les persones que formen part del nostre grup de convivència les quals ajuden a reforçar els sentiments de cohesió dels pobles.

Si analitzem com ha sigut la nostra història personal podem vore com a través de les festes hem anat prenent consciència del sentit de pertinença al nostre grup social, en concret al nostre poble d'Aldaia. I, tot eixe procés, ens ha anat comproment amb les persones que formem el poble, creant sentit de grup i sentiment d'adscripció.

Durant la participació festiva, totes les persones que interactuen reben un

tracte igualitari i s'estableixen relacions socials i familiars diferents a les habituals durant la resta de l'any. Normalment, la festa comporta abundància i alegria on és possible l'encontre i el retrobament. La majoria de gent no treballa i en climes com el nostre el carrer es converteix en l'espai comú que totes i tots ocupem per relacionar-nos i és el lloc d'encontre més apreciat.

En eixos moments, a la majoria de taules no manquen els menjars tradicionals, que per altra banda solen ser assequibles perquè, com ara a Aldaia, venen d'una tradició agrícola de subsistència i artesanal. Solem convidar als familiars i amics que no viuen al poble reforçant així la interrelació i els lligams comunitaris. Es solen menjar plats propis de la festa major; en el nostre cas: pimentó amb tonyina, embotits típics i variats, diversitat de carns, sopa coberta o de novia, el guisat del dia de festa, paella i els dolços tradicionals com orelletes i sopa entre molts altres.

L'origen ben antic de la majoria dels actes festius fa del foc l'element més important de les festes tradicionals que són presents arreu de tot Europa. Conseqüència de l'evolució cultural de la qual parlàvem, la pirotècnia ha esdevingut l'eix fonamental de les festes de la majoria dels pobles i molt concretament d'Aldaia.

La Baixà, celebrada en la data del 5 d'agost, fa justament enguany els seus primers 100 anys. En ella apareixen dos elements fonamentals de la cultura festiva: per una part, la tradició ancestral del foc purificador que evoluciona en els coets i la pirotècnia i d'altra, la denominació de Crist dels Necessitats, que la comunitat cristiana d'Aldaia havia triat anys abans, concretament el 8 d'agost de l'any 1800, i sent fidels a la tradició de poble modern i avançat va lligar el nom del Crist a la seua implicació amb aquells que menys tenen.

Amb tot açò s'intenta, mitjançant el coets, donar color i participació popular a la festa en el seu honor.

El dia 5 d'agost, dia de la Baixà, té per a les persones que se senten aldaieres les reminiscències ancestrals del foc aplicades a la festa i l'evolució d'eixe foc en la pirotècnia. Té tot eixe aspecte tradicional, eixa festa popular i participativa que s'ofereix al Crist dels Necessitats.

El poble baixa al Crist pel carrer en una gran mescla d'emocions i desitjos on creients i no creients viuen l'harmonia de la festa i hi conviuen gaudint de cultura pròpia i tradició. Jo sempre ho he viscut com un moment d'integració des de la més absoluta diversitat. Recorde tirant coets a tot tipus de persones sentint pròpia la festa i amb un alt grau de consens, sent un dels elements que ens ha fet avançar com a poble.

Recorde tota la meua vida lligada a allò que nosaltres sempre hem dit les festes d'Aldaia o festes del Crist. Jo les he vist evolucionar des de ser la vespra i tres dies, fins a allò que són actualment. Els quatre dies de festa estaven adjudicats a tres sectors socials del poble d'Aldaia. El dia del Crist eren els clavaris com representants del poble qui l'organitzaven i, en funció de l'aportació del veïnat i les seues possibilitats, programaven les diferents activitats, la vespra, el dia 5 la Baixà i el

6 la festa del Crist. El dia 7 l'organitzava l'Ajuntament i es festejaven els Sants Patrons agrícoles del poble, els Sants de la Pedra Abdó i Senent. Per últim, el dia 8 el protagonitzaven els llauradors i la seua organització. Posteriorment, i coincidint amb el bum de l'estiueig es va canviar l'ordre per facilitar l'eixida de les famílies cap el lloc de vacances.

Amb l'arribada de la democràcia, les festes varen evolucionar orientant-se cap a la participació de gran part dels col·lectius del poble en la seua organització. Es tractava de recuperar la cultura i tradició festiva així com facilitar que cada persona que habita a Aldaia la conega i la senta com a pròpia. Eixa tasca es va fer intentant mantenir al màxim tot allò que recordàvem un grup ample i reconegut de persones que en algun moment havia format part de l'estiu fester aldaier.

La tendència de l'actual societat industrial i tecnològica és el gaudi del temps lliure i de l'oci, la qual cosa pot anar en detriment d'eixa festa originària d'una societat agrícola i artesanal. Actualment, passem del temps productiu al temps de consum, les festes són concebudes com a vacances i temps d'oci, i cadascú l'omple com més li agrada. No obstant, i així considere que estan enfocades les coses en la actualitat, allò que caldria és que alhora que respectem el interessos de

la població actual, es puguem compaginar eixes festes fruit de la nostra cultura i tradició també com a temps lliure, com a vacances, amb el màxim respecte als nostres majors i al treball realitzat al passat al nostre poble d'Aldaia.

▶ 14

Experiències i sentiments

DESEMPARATS NAVARRO I PRÒSPER
Alcaldeessa d'Aldaia entre 1997 i 2011

El 5 d'agost, per a alguns, és el millor dia de les festes patronals del nostre poble; per a alguns, la vespra del dia més important. Però, sense dubte es pot afirmar que és un dia emblemàtic per a la ciutadania que ha nascut o viu a Aldaia.

L'any 2021 es commemora que fa cent anys que la Baixà se celebra el dia 5 d'agost. M'han convidat que escriga allò que pense al voltant d'aquest dia tan representatiu i icònic, i, per descomptat, que ho he acceptat.

No parlaré dels records que tinc gravats en la meua memòria de quan era xicoteta i en companyia de la meua família veia la Baixà des de la casa dels meus avis que vivien al carrer Major.

No parlaré, tampoc, dels sentiments que em produeixen la nit, el soroll de la música, l'olor a pólvora, la llum del foc, l'emoció del contacte amb la gent...

No explicaré com es prepara el caixó amb els coets, les tenalles de fusta, la roba... i com sopem de pressa i corrent, amb el nus en l'estomac, per a estar a l'hora puntuals. O de l'apoteòsica entrada del Crist a l'església de l'Anunciació envoltada en un túnel de coets lluminosos, mentre en l'interior del temple s'escolten els aplaudiments vibrants dels devots i el xicotet soroll dels palmitos que busquen àvids l'impossible aire fresc de l'estiu i alhora sonen els emotius gojos al Crist dels Necessitats.

Vull parlar de què significa la nit de la Baixà, com a veïna, com alcaldessa els anys que vaig assumir la responsabilitat d'estar al front de la ciutadania del nostre poble. La Baixà del Crist és una miqueta més per a mi, és una manifestació d'experiències i sentiments.

La Baixà és un sentiment de pertinença a un poble, un senyal d'identitat que ens identifica. És sentir-se vinculats a unes

persones i a un lloc, Aldaia, on ens agrada estar, ser acceptats i sentir-nos acollits i ser part del poble. Em sent ciutadana del món, sense cap limitació de cap tipus, però com sers humans necessitem formar part d'una comunitat i un espai més xicotet, per la nostra naturalesa social, però mai ha de veure's això com un grup tancat, sinó obert, inclusiu, receptiu, solidari i acollidor.

D'igual manera, la Baixà és un espai d'igualtat. Igualtat significa tractament equitatiu de les persones, els mateixos drets i llibertats sense fer cap distinció. I en això la Baixà n'és tot un indubtable exemple. Totes i tots hi tenim cabuda. Homes, dones, majors, joves, amb molts o pocs coets... no hi ha diferències. Solament que cal complir la legalitat i les normes de seguretat que corresponen a aquest acte.

Així mateix, la Baixà és un espai de participació, col·laboració i retrobament. Persones que treballen juntes per assolir una meta, que tot isca bé eixa nit tan especial. I si hi ha alguna dificultat o "sorpresa"—un caixó que es crema—, de sobte, tot queda parat, en l'aire es respira preocupació i quan ens confirmen que no ha passat res, tot comença novament. Totes i tots junts ens ajudem. Ens sentim segurs. Hi ha una sintonia natural.

La participació en la Baixà és una manera més de fonamentar la cohesió del nostre poble, i la proximitat veïnal,

la col·laboració activa i el compromís de compartir, ho fan possible. La Baixà es també un retrobament al carrer amb amics, familiars i visitants de fora, una col·laboració de sentiments que brollen i ens envolten.

Amb una combinació reeixida de religiositat, foc i vistositat, la Baixà aconsegueix una atmosfera envolupant on es barregen la solemnitat transcendent, l'alegria retrobada, l'esbargiment contingut i la memòria col·lectiva d'un poble. Elements tots ells que enllacen als de casa i als visitants en una celebració declarada Festa d'Interès Turístic Local.

Pertinença, participació, igualtat, col·laboració, sentiments, convivència, festa... Moltes més paraules podrien explicar què significa la Baixà per al poble d'Aldaia, tant si es tracta de persones creients com si no ho són, tant si són participants actius de la festa o públic observador. Uns i altres veuen la Baixà com una cosa pròpia, com una expressió identitària d'Aldaia transmissible generació rere generació. De fet, la Baixà és una ben aconseguida combinació de religiositat, festa, art, cultura popular i tradició arrelada en el passat. Característiques totes elles que fan de l'acte en el seu conjunt una manifestació singular i sorprenent del patrimoni cultural d'Aldaia. Un patrimoni

vist com una construcció social lligada al nosaltres col·lectiu i al concepte antropològic de cultura. Un patrimoni que ens uneix com a poble, que provoca impressió afectiva, que vincula persones de diverses creences i situacions socials, i que adquireix un sentit complet sols quan, més allà de l'objecte en sí, ens revela el seu valor subjacent representat i observat

per successives generacions d'aldaiers i aldaieres. Un patrimoni secular al qual es vol donar continuïtat.

Després del que ja he dit, està clar que la Baixà és un espai de participació, de convivència, de retrobament, d'alegria manifestada exteriorment... I estic segura que després de l'experiència dels temps de pandèmia que estem passant tindrem més en compte el valor de l'estima a familiars i amics, el valor de treballar conjuntament amb altres persones per un bé comú, i sabrem valorar els moments que ens fan ser millor persones i més feliços.

▶ 15

Germanor

CARMEN JÁVEGA MARTÍNEZ
Alcaldessa d'Aldaia entre 2011 i 2015

Palmito commemoratiu del primer centenari del Santíssim Crist dels Necessitats d'Aldaia. Aldaia, 1900. Museu del Palmito d'Aldaia (MUPA). Cedent: Abanicos Blay Villa. Palmito plegable amb varetatge (10+2). Fusta amb país de paper imprés. Mesures: 50 x 25 x 13 cm.

M'han donat l'oportunitat de participar, amb aquest xicotet article, en un homenatge a nostra benvolguda Baixà del Crist dels Necessitats". Demanen que plasme les meues impressions, emocions, sentiments i totes aquelles coses que sentim els éssers humans quan una mica de veritat ens mou el cos i sobretot l'ànima. El motiu per a escriure aquest xicotet text no sé realment si és per haver tingut el gran orgull de ser l'alcaldeessa del meu poble o per ser una fidel seguidora de tot allò que tinga a veure amb "La Baixà". En qualsevol cas, dit això, he decidit que serà aquesta aldaiera enamorada del seu poble i de les seues tradicions qui redactarà, amb més o menys encert, allò que trobareu tot seguit.

La nit de la Baixà era una cosa que personalment esperava amb anhel. Mai en tots els anys que porte en aquest el meu poble m'he perdut aquesta nit, i sobretot eixa imatge del Crist envoltat de foc. Quan dic mai és mai, perquè sempre ha sigut una cita prioritària en l'agenda: he deixat viatges, celebracions o qualsevol altra cosa per a estar-hi sempre. Any rere any, la recorde amb una paraula "compartir". Perquè és una nit amb la família i els amics, és una nit de bocata de pimentó en tonyina, faves amb embotit i sopà. És una nit en la qual se sopa ràpid per a córrer tots junts cap a aquell núvol de fum,

l'olor de pólvora i la imatge en la qual el Crist dels Necessitats baixa envoltat d'un poble que l'il·lumina amb el foc que tot ho purifica i tot ho renova.

Dues vegades vam tindre la sort de fer la festa del Crist dels Necessitats, per la qual cosa també vam poder participar des de dins. La resta dels altres anys com a espectadors, en els quals esperes en una vorera del carrer Major perquè algú

que baixa al costat del Crist et passe unes tenalles i un coet que agafes amb ganes i amb tot el fervor que significa aquell acte que ens uneix a tots els aldaïers. Encara després de molts anys conserve la jaqueta que es van fer els clavaris per a aquella nit, pensant que els protegiria del foc que ho envolta tot. Jo personalment vaig utilitzar

aqueixa jaqueta, però també he de dir que la majoria d'anys els coets i les pincas a les nostres mans ho envoltaven tot, amb o sense abillaments que ens protegiren, perquè són moltes les ganes de participar en una cosa tan gran per al nostre poble.

La Baixà és sense cap dubte un gran exemple de l'esperit d'un poble, així com la

seua festa patronal, i, concentra l'energia que es mou per tots els racons d'Aldaia. En aquella nit, s'hi conjuren la fe, la pólvora, la llum, l'amistat, la companyonia, i l'amor d'un poble per les seues tradicions i la seua cultura. Aqueixa nit que precedeix al dia de la nostra festa major, és sens dubte per a molts aldaiers una de les preferides, de les moltes tradicions del nostre poble. És la nit de tots els qui any rere any esperem la nit màgica com qui espera un regal. A més a més, que fora declarada d'Interés Turístic Local va ser un gran orgull per als aldaiers, i tots els títols que acumule la Baixà seran sense dubte guardons que ostentaran tants veïns com han participat i continuaran participant perquè aquesta festa siga tan gran.

En l'àmbit personal, acumularé nits de "germanor", com diu sempre un bon amic meu, envoltada de gent que vols i que et vol. La imatge del Crist dels Necessitats quedarà per tots els qui l'hagen poguda contemplar en alguna ocasió, per sempre en la seua retina. És impossible oblidar-la i sempre que hem convidat algú a la festa, torna a l'any següent. Per la qual cosa, cada any en som més i això sembla que és una cosa que no parará mai.

Així, permeteu-me com aldaiera que conserve com el millor record d'aquesta gran festa aquella nit en la qual any rere

any, el poble esdevé un sol individu i a l'uníson recorre els carrers amb el Crist dels Necessitats, envoltat de foc, com un sol ésser, format per aquella unió i comunió de milers de persones, que només s'aconsegueix quan tots ens mantenim junts i units.

▶ 16

La Baixà: experiències i sensacions

PATRICIA GARCÍA GUASP
Diputada de les Corts Valencianes
X Legislatura

Tres etapes de la vida: Conjunt de Fe i tradició de la Cultura del meu poble

Si hi ha alguna cosa que uneix tots els aldaïers són les Festes del Crist. De tots els punts de la geografia mundial acudixen en devoció a la seua terreta: un poble que es transforma quan s'acosta el 6 d'agost.

Corria un 5 d'agost dels anys 40...

Ma mare i els seus germans Pilarín i Leonardo eren xicotets i es preparaven per a eixir a la cavalcada. Portaven uns coixinets de tela per a punxar les agulles, que havien cosit elles, perquè ja era costum a finals dels 40 llançar detalls en la cavalcada. Eixien amb carros de cavall negres, l'Alcalde, D. Basilio (el retor), el metge i, en algunes ocasions, algun governador o algun regidor.

Després, sopaven ràpid per a anar a vore baixar el Crist des del Calvari, al carrer Major. La casa de Dolores Guasp Taberner (la de Simó) i Joaquín Ferrandis Guzmán (de Margala) tenia l'honor de custodiar i protegir al Crist dels Necessitats i fer l'últim novenari en el qual, com era típic, tocaven la campaneta dient "novenari Santo Cristo".

Baixava el Crist pel carrer major sota la presència de tot el poble. Els clavaris del Crist portaven els coets, la música i el foc engalanaven el carrer major. Tots recorden l'oloreta a pólvora.

Després, compraven unes panolles torrades i algun torró. I tots, menuts i grans, anaven a la plaça a veure el ball de Torrent i els varietets. Cadascú portava la seua cadira al cap i acudia amb temps per guardar el lloc i poder vore-ho de ben propet.

Corria un 5 d'agost dels anys 80...

Tornava de la cavalcada amb els meus amics de la falla Sant Vicent. L'alegria era patent. Ara els sentiments eren els meus.

Les portes de les cases estaven obertes, agranades i refrescades. Tots anàvem a posar-nos a punt per a sopar al carrer pimentó en tonyina i caragolets, amb el veïnat.

Primera carcassa! Quina emoció! El Crist estarà preparat a l'església de la Saleta per a eixir. Paloma i Mario, els meus germans, es preparaven per a tirar coets amb el meu cosí David i Beatriz. Tots abillats amb pantalons llargs, caçadora, botes, mocador al coll, gorra i guants.

Segona carcassa! Inma i Mari, les meues germanes majors, i jo mateixa anàvem corrent al carrer major, a ca la tia Bienve, per a vore la Baixà.

Quan aplegava als jardinets i veiem la silueta del Crist dibuixada per les llums a dreta i esquerra, el cor se'ns bolcava i ens omplíem d'amor, alegria, bon humor i bona energia. L'oloreta a pólvora ens traslladava a una altra dimensió de l'ésser humà.

Tiraven el castell als jardinetes i baixàvem tots per unir-nos a la comitiva i acompanyar el Crist. Què curios! Eixe any explotava un caixó i tots corríem per a buscar refugi en alguna casa. No em treia del cap els pobres músics.

Finalment, el Crist, un any més, podia entrar a l'església i culminar esta festa amb els Gojos al Crist dels Necessitats.

El carrer de l'Església, anava de gom a gom de gent de totes les edats. Alguns no ens havíem vist durant tot l'estiu i tots ens saludàvem. Els xiquets anàvem a la fira i els majorets a la gelateria "Helados García" a per la tradicional castanya o "coyote". I per últim, a la plaça a vore l'espectacle.

Corria el 5 d'agost de 2011 "FENT POBLE" i era la meua família aldaiera la que formava part de la comitiva perquè teníem Clavaris del Crist a casa.

Els clavaris tornem de la cavalcada en tota la família FENT POBLE: Vicent Josep Carcelén Folgado (clavari major), Enrique Andrés Bonet, Juanjo Andrés Serra, Jesús Ballesteros Enguix (Suso), José Vicente Comes Alcácer, Sergio Embuena Martínez (el meu home), Héctor Ferrandis Navarro, Francisco Ferris Gil (Paco), José García Cuevas (Pepe), Mario García Guasp (el meu germà), Salvador Gordo Caballero (Voro) i David Reina Burriel.

Tots preparats perquè enguany sopem en casa d'Enrique i Elena tots els

Clavaris, les famílies i D. Paco (el retor). Des d'allí vorem passar la Baixà. Què bons amfitrions! Que bé ho passem tots junts! Quina colla de bones persones i grans cors. Tenim un sentiment comú: som escollits per Déu per a fer la seua festa, per a ser els seus clavaris, per a conèixer-lo millor.

S'acosta un dels moments més importants de la festa gran: la Baixà del Crist. Els Clavaris han d'anar a tirar coets. Com sempre, cantem tots junts:

"Salve Cristo Jesús Rey amable
cuyo imperio jamás tendrá fin,
que se extienda su nombre adorable
de un confín hasta el otro confín,
de un confín hasta el otro confín".

Preparats els clavaris, el Corretraca, els Portadors del Crist, la Confraria del Crist i els retors a l'església de la Saleta. Don José Luis trau el Ciri Pasqual per a encendre els primers coets que donaran pas a la Baixà i tot s'ompli de llum i d'alegria.

Sentiments d'un clavari: Amb tota la indumentària que duguem, el foc, el fum i contertulians, no t'adones de la calor que fa i el temps passa volant. És com que tu no portes el Crist, et porta ell enlaire i et fa desprendre la seua alegria.

Aplega el moment més important per a mi, quan la llum del foc dibuixa la teua silueta i i et veig:

“Fusió de mirades, la teua i la meua;
Èxtasi, Tu i jo;
Sent l’abraçada, Tu i jo;
No importa la multitud,
Intimitat, Tu i jo
És el moment. Tinc tantes coses per
agrair-te:
El miracle de la vida,
El miracle del voler,
Gràcies per les persones que has posat
al meu costat: amics i família.
Però, especialment,
gràcies per estar al meu costat en els
moments difícils i els importants de
tota una vida”.

Plens de Tu, amic, baixem les famílies
dels Clavaris i ens anem unint a la comitiva
que formen els Clavaris, el Corretraca, els
Portadors, els músics, els retors i tot el
poble per acompanyar-te i lloar-te i ens
fonem en un sol aldaier.

Als Jardinets, esclata el castell, tot és
poc per a la gran festa. I quan s’ajunta el
carrer Major amb el carrer de l'Església,
el Crist fa tres voltes per a mirar i protegir
tot el seu poble i una font de llum l’envolta.
Qui poguera parar el rellotge de la vida
per immortalitzar el moment! Així s’acosta
el final, el Crist entra en l'església mirant
al poble i culminem cantant tots a un sol
cor els Gojos al Crist dels Necessitats:

“Pues pedimos humillados
Por vuestra Madre y Señora
Socorred al que os implora
Cristo de los Necesitados”.

Es fa de nit i tot és fosc i silenciós. Últim
pensament: podran passar anys, podrà
canviar la societat i les persones. Però
mentre existisca un aldaier amb sentiment
de poble, la Baixà i la devoció al Crist dels
Necessitats mai faltarà.

The background of the entire page is a monochromatic red photograph of a fishing net. Several white, cylindrical floats are suspended from the net, which is made of dark lines. The floats are arranged in a diagonal pattern across the frame. A white dotted line starts near the author's name and curves around the central float.

▶ 17

Sentiment, pólvora, tradició

JOSÉ TORDERA BELLOCH

Recorde vagament els inicis de les meues participacions a l'acte de la Baixà del Crist. A ma casa érem prou aficionats a la pólvora, tots els anys el dia de Sant Rafel es feia una cordà al meu carrer i carrers confrontats a l'ermita del Sant, on tots els veïns acudíem per veure-la. Recorde participar en moltes d'aquestes cordaes sent només un xiquet, i pot ser ve d'ací la meua afició tant a la pólvora com a la participació en la nostra Baixà. Recorde també a mon tio Pepe "el Taulellero", a Emilio "el Manyà", a Paco i Jaume Ortí, tirant barbaritats de coets en tots els actes en els quals la pólvora era protagonista. La imatge que tinc jo d'eixe moment amb aquestes persones volgudes sempre em ve al cap quan pense en la tradició de la Baixà i va ser per ells també, que la meua afició va començar.

Allò que tinc molt clar és que els meus pares hi van contribuir fortament, ja que sempre em van portar a vore la Baixà de ben a prop, al carrer Major, i a l'arribada del Crist al cantó del carrer de l'Església, on tots els coeters disparaven sense descans els últims coets, les llàgrimes brollaven dels ulls, i l'emoció omplia tots els presents i els cors bategaven fort tot just en el moment majestuós quan es fa el corredor perquè el Crist entrara a l'església. Aquest és el millor moment, és ací on es fa la barreja de tot, pólvora i sentiment,

sentiment i pólvora. He de dir que el fervor al Crist dels Necessitats, feia que eixa unió i participació tinguera moltíssima importància per als més menuts.

Encara que els meus pares no eren coeters, jo volia participar en tots aquests actes, principalment en la Baixà, esperant molt de temps el dia 5 d'agost per poder gaudir de la pólvora en una emoció indescriptible. Possiblement siguen ja 38 o 40 anys participant any rere any, des de

sempre amb el meu amic Vicent Comes. Tots els anys, al matí, deixàvem tot a punt, caixó, tenalles, barret, coets..., per a quan arribara la nit.

En poc de temps, començà a crear-se l'associació d'Amics de la Baixà, a la qual vaig pertànyer des de l'inici; aquesta associació va ser molt positiva per al seu manteniment, ja que van unificar els criteris de tots els participants, la unió entre el sentiment pel Crist que teníem la majoria dels participants junt amb l'amor per la pólvora, va fer que tinguera més coordinació i vistositat, i va fer que no es perdera l'afició i que el nombre de gent augmentara. Recorde que passat el temps és va dissipar un poc i d'ací la necessitat de crear un grup més fort, de coneguts, d'amics, de familiars, i amants de la pólvora per a engrandir molt més la nostra festa, i va ser quan aparegué el grup Corretraca, al qual jo també pertany a dia d'avui, per a poder continuar en eixe sentiment a la pólvora.

Continue tenint unes sensacions tan grans, que seguisc deixant de costat el sopar amb la família el dia 5 d'agost per seguir gaudint tirant coets. La sensació d'arribar a la porta de l'església de la Saleta perquè comence l'acte de la Baixà, vore als meus amics preparats, el volteig de les campanes, ajuntar-me un any més amb Vicent Comes, Raül, i amb els meus

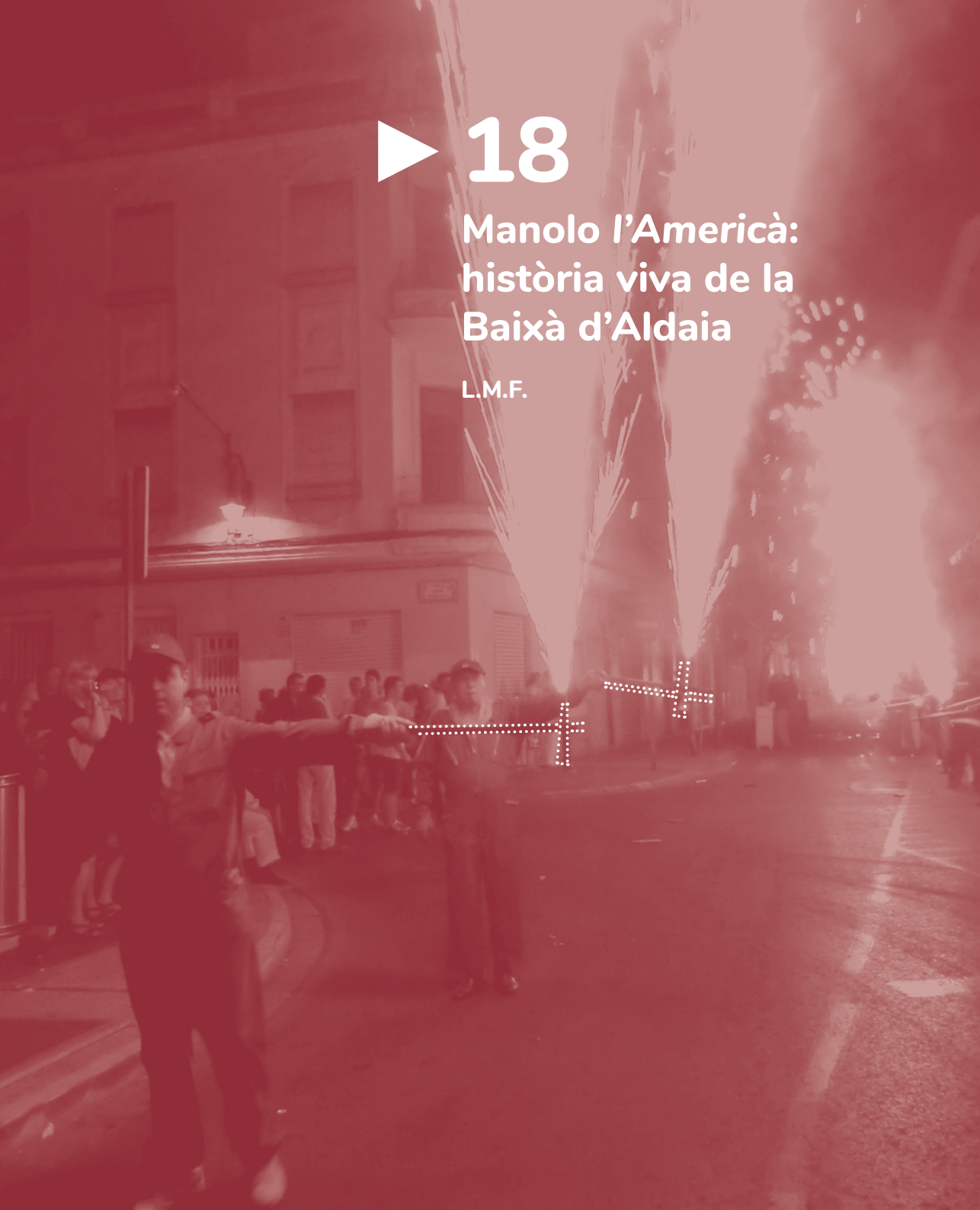
nebots Fernando i Alejandro, esperant que el meu fill i les meues filles tinguin edat per a poder participar i compartir amb mi aquesta festivitat de la pólvora i del sentiment de la Baixà del Crist.

Pense que tots aquests caràcters formen part d'una vida, eixa devoció al Crist i eixa afició valenciana per la pólvora ha fet que tot un poble estiga orgullós de la seua Baixà. A més a més, ben segur que ha fet que siga l'enveja de pobles veïns, no debades declarant-la com a Festa d'Interès Turístic Local. Tot açò genera que aquests sentiments, que sempre han passat de pares a fills o que s'han compartit amb els amics, fa que jo li puga passar el testimoni

als meus fills, principalment a Vicent que des de ben menut ja porta en la sang eixe sentiment a la pólvora, realment tot eixe barrejat, com deia abans, fa que tot seguisca sent una "tradició".

▶ 18

Manolo l'Americà: història viva de la Baixa d'Aldaia

L.M.F.

Diu el refrany que: «...de la festa, la vespra». Bo, doncs la vespra de la festa a Aldaia és el 5 d'agost. El dia de la cavalcada, de la Baixà i fa uns anys també dels «varietets», però sobretot i fonamentalment de la Baixà, el gran dia de la Baixà del Crist.

La Baixà és tradició, pólvora, germanor, emoció; però per damunt de totes les coses la Baixà és sentiment. Resulta un acte multitudinari on participen moltíssimes persones del poble. Uns en grups d'amics, altres com a clavaris, altres simplement de manera individual, però sí que hem de destacar una cosa: les persones que participen normalment, volen tornar a eixir en la Baixà a l'any següent, amb la qual cosa es va creant un clima d'amistat i fins i tot de complicitat (encara que durant la resta d'any no es vegem) entre tots els participants que any darrere any coincideixen.

Una d'estes persones que tot el món associa a la Baixà és «Manolo; Manolo l'Americà». Ell porta eixint a la Baixa del Crist d'Aldaia, com se sol dir col·loquialment, tota la vida, però ininterrompudament des de l'any 1977, és a dir 44 anys seguits participant i fent gran este acte.

Per a Manolo, la Baixà no començava a les 11 de la nit del dia 5. Començava uns dies abans cridant a les diferents

pirotècnies de València per comprar els coets, i no només els coets «normals» de 4 eixides (els més habituals fins fa pocs anys). L'Americà, sempre comprava per a la Baixà els millors coets que li recomanava el pirotècnic després d'una «xarraeta» amb ell (com es pot veure a la fotografia que acompanya este text). D'esta manera va fer amistat amb més d'un pirotècnic que any darrere any l'esperaven els primers dies d'agost.

Baixà del Crist, any 1999. Manolo L'Americà, tirant un coet de "Gran Lujo" de 10 canvis.

Manolo no només comprava coets per a ell, sinó que també comprava els coets per a tots els que li ho demanaven ja que, molts aldaiers que volien eixir a la Baixà, sabien que Manolo tots els anys anava a comprar coets.... Eixos dies la casa de Manolo semblava una central telefònica de tantes cridades com rebia pel tema. Òbviament, tot este «ritual» va canviar amb l'entrada en vigor de la nova normativa.

El següent pas era preparar el caixó posant els coets nous baix i els vells dalt, si és que n'havien sobrat de l'any anterior; revisar les tenalles, la roba...

I per fi, després de la «cabalgata» i de sopar en casa (normalment un bon entrepà del millor «pimentó en tonyina» fet per Anna), arribava el gran moment: el moment de la Baixà.

El timbre de casa començava a sonar: amics, coneguts, veïns... tots acudien a la casa de Manolo i d'ahí cap a l'església de la Saleta.

Durant la Baixà xarrava animadament amb moltes persones, tan de «dins» com de fora de la Baixà (espectadors). Molts d'ells li solien preguntar pels coets (Manolo: on has comprat enguany els coets? Aqueixos nous que has portat van molt bé, de qui són?...etc) i sempre amb bon caràcter contestava i xarrava amb tots, amb el seu «puret» a la mà.

Col·locat sempre al principi de la Baixà, amb el seu «mono» blau de treballar, el seu «gorro» o gorra i sobre tot amb el seu «caliquenyo». Sempre alegre, sempre convidant a tirar algun coet a alguna persona que ixe any no havia pogut participar i que estava fora mirant, sempre intentant que la gent gaudira de l'acte, sempre fent la Baixà ixe gran acte que és.

Acompanyat sempre de la seua família: fills, nets, amics i inclòs algun que altre any també d'alguna nora que s'animava a participar i tirar uns quants coets.

Baixà del Crist, any 2004. El fill i el net (Claudio Montesinos), de l'Amèrica.

Manolo, i totes les persones com ell, han sabut transmetre exactament l'esperit de la Baixà a les noves generacions tot fent possible que la tradició a Aldaia no només es mantinga, sinó que és convertisca en un acte festiu reconegut en gran part de la Comunitat Valenciana.

Servisquen estes línies d'homenatge i agraïment a Manolo l'Americà i a totes les persones d'Aldaia, que com ell, amb el seu esforç i la seua il·lusió, han fet possible que la Baixà del Crist siga l'acte que hui és.

5 de agosto de un
pueblo (1921-2021):
La *Baixà* nos une

Uno de los actos más emblemáticos que configuran el patrimonio cultural y religioso de Aldaia es *La Baixà del Santíssim Crist dels Necessitats*. *La Baixà* consiste en el traslado de la imagen del Crist, a las once de la noche, víspera de la fiesta grande, desde la parroquia de Salvador y la Saleta, pasando por la calle Mayor, hasta la iglesia de la Anunciación, acompañada por los clavaros de cada año y otros colectivos y personas que van disparando cohetes con tenazas precediendo la imagen.

En el trayecto de *La Baixà* se disparan centenares de cohetes, que proporcionan al acto luminosidad y grandiosidad. Una simbiosis procesional de pólvora, fuego y luz donde se fusiona lo mejor de la tradición pirotécnica del pueblo valenciano.

Este año se cumplen cien años de la celebración de *La Baixà* el día 5 de agosto, como acto principal de las fiestas patronales. En 1921 fue la primera vez que se celebró *La Baixà* el 5 de agosto, y en la actualidad sigue celebrándose el mismo día. Lo único que ha cambiado en los últimos cien años es la hora de inicio de *La Baixà*, que ha ido adaptándose a diferentes horas empezando en la actualidad a las 23 horas.

Con el paso de los años *La Baixà* se ha convertido en un acto muy participativo y

espectacular, hasta el punto que el día 12 de julio de 2010 fue declarada Fiesta de Interés Turístico Local de la Comunidad Valenciana. *La Baixà* aglutina personas de diferentes orígenes y creencias en una mezcla singular en la que se manifiesta el sentimiento de ser pueblo. De hecho, *La Baixà* va más allá del acto puramente religioso para convertirse en una amalgama de sentimientos de pertenencia, participación y convivencia que une creyentes y no creyentes.

La Baixà es una tradición arraigada en el pasado que vuelve al presente cada 5 de agosto como una afirmación de la sociedad de Aldaia como pueblo histórico. *La Baixà* une en un acto festivo personas de diversas creencias y situaciones sociales y procedencias mediante una combinación de religiosidad, fiesta del fuego y participación ciudadana a través de colectivos locales muy arraigados en el municipio como son los Clavaros del Crist, la Asociación Corretraca, los Portadores de Crist, la banda de música y el vecindario en general.

La calle Mayor se puede considerar el ámbito natural propio de *La Baixà*. Su configuración en línea recta y el sentido descendente hacen posible que los espectadores y las espectadoras puedan disfrutar de la grandiosidad de esta expresión de fuego, fe y luz.

Al llegar al cruce de la calle Mayor con el de San Francisco, se detiene la comitiva y paran los cohetes para admirar un pequeño castillo de fuegos artificiales. En un determinado momento se alumbra el denominado *transparent*, que consiste en una tela blanca enrollada, con un contrapeso en la parte inferior, donde está dibujada la silueta del Crist, que se desenrolla y es iluminada por bengalas, de aquí el nombre de transparente.

Al acabar el castillo de fuegos se retoman los cohetes y sigue el recorrido hasta la parroquia de la Anunciación. Este corto trayecto se prolonga con el objetivo de que la quema de cohetes se haga más intensa hasta que la imagen entra de forma apoteósica en la iglesia, donde se cantan los Gozos al Crist dels Necessitats y finaliza el acto. En los últimos años se acostumbra a entrar la imagen en la *iglessia* “de cara a el pueblo”.

De esta forma, cada año, la comunidad local mantiene y perpetua La Baixà, generando un sentimiento de identidad y de continuidad que no se quiere perder.

**5 August of people
(1921-2021):
La Baixà is joined us**

La Baixà del Santíssim Crist dels Necessitats is one of the most symbolic act which define the cultural and religious heritatge in Aldaia. La Baixà consist in moving the sculpture of Crist, at eleven o'clock at night, great celebration eve, from Salvador and la Saleta church, through Mayor Street, until Anunciación church. Every year the sculpture of Crist is accompanied by the Clavarios devotee, other groups and people who launching rockets fire with pliers preceding the sculpture.

On the way to La Baixa hundreds of rockets fire are launching, which provided the act brigtness and grandeur. A procesional simbiosis of gunpowder, fire and light where the best pyrotechnic Valencian traditions are merged.

This year marks one hundred years since La Baixa celebration at 5 August, as the main act of the patronal feasts. In 1921 was the first time that La Baixà was celebrated on 5th August. Today it is still celebreating on the same day. The start time of La Baixà is the only thing that has changed in the last hundred years because it has been adapting to differents times. Nowadays it starts at eleven o'clock at night.

Over the years La Baixà has became in a very participatory and spectacular act, and for that reason at 12th July 2010 was

declared Fiesta of local Interest Tourist in Comunidad Valenciana. La Baixà bind people from different origin and beliefs, it is a singular mixture in which the feelings of being part in a people are manifested. In fact, La Baixà is more than a religious act to become an amalgam of belonging, involvement and social harmony feelings which join to believers and non believer people.

La Baixà is a rooted tradition which comes to the present every 5 of August as an affirmation of Aldaia society as a historical people. La Baixà join in the same act people of differents beliefs, social situations and origins, through religiosity, fire festivity and citizen participation combination. This is achieved through of a deeply rooted local groups in the town, such as the Clavaris del Crist, Corretraca Association, Portadors del Crist, band music and neighborhood.

The Mayor street can be considered the main area of La Baixà. The straight line configuration and downward direction make posible that viewers enjoy the grandeur of this expression of fire, faith and light.

On the intersection of Mayor Street with San Francisco, the procession and rockets stop to contemplate a little fireworks display. At a certain moment, transparent is iluminated, which

consists in a white rolled up cloth, with a counterweight at the bottom where the Crist figure is traced, and it is unrolled and illuminated with flares, what give the name of transparent.

At the end of the fireworks, the route continues until church's Anunciación. This short journey is prolonged with the aim of making more intense the burning rockets until the Crist sculpture go into the church in an apotheotic way. In this moment joy songs for Crist dels Necessitats are singing, and the act end. It is customary in last few years that the image of the Crist go into the church facing people.

In this way, every year, local community keeps and carry on La Baixà, creating identity feelings which do not want to be missed.

5 D'AGOST
D'UN POBLE

192
202 !

La Baixà ens uneix

Col·lecció Llotgeta de Patrimoni Local

8

Un dels actes més emblemàtics del patrimoni cultural i religiós d'Aldaia és la Baixà del Santíssim Crist dels Necessitats. La Baixà consisteix en el trasllat de la imatge del Crist, el 5 d'agost a les onze de la nit, des de la parròquia del Salvador i la Saleta, passant pel carrer Major, fins a l'església de l'Anunciació, acompanyada pels clavaris de cada any i altres col·lectius que van disparant coets amb tenalles precedint la imatge. En el trajecte es disparen centenars de coets, que donen a l'acte lluminositat i grandiositat. Enguany es compleixen cent anys de la celebració de la Baixà del Crist el dia 5 d'agost. En 1921 va ser la primera vegada que es va celebrar la Baixà el 5 d'agost, i en l'actualitat segueix celebrant-se el mateix dia. La Baixà va ser declarada en 2010 Festa d'Interés Turístic Local de la Comunitat Valenciana. És una combinació de religiositat, festa del foc i participació ciutadana a través de col·lectius locals com ara els Clavaris del Crist, l'Associació Corretreca, els Portadors del Crist, la banda de música i el veïnat.

AJUNTAMENT
D'ALDAIA

